

II RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 3.

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammide kohta. — 3. Teadaandmine töörahwa ühise väerinna Riigikogu rühma lõpetatuse tunnustamise kohta. — 4. Teadaandmine Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma asutamise kohta. — 5. Riigiwanema teadaandmine Wabariigi Walitsuse moodustamise käigu kohta. — 6. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 7. Seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõiduraha kohta — I lugemisel. Tagasi lükatud. — 8. Riigikogu kodukorra muutmise seadus. — I lugemisel Wastu wõetud. 9. Tabria tee õiendamiseks maawõõrandamise seadus. — I lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Koosseisu komisjoni esitis Johannes Lauristin'i wahiallpidamise asjus. — 11. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus. — I lugemisel.

II Riigikogu koosolek 26. juunil 1923 a.
kell 5 p. l.

jääb. Sõna päewakorra kohta on rkl. Jaakson'il.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, wahepeal abiesimees **K. Wirma**.

J. Jaakson (rhw.): Päewakorda on ülesse wõetud esimese päewakorra-punktina linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnandukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus. Meie praegune omawalitsusline walimisseadus on wäga puudulik. Nagu teada, on meil selkohane uus seadus walmistamisel. Walimised on weel aasta lõpul ja wäga soowitaw oleks, et see uus seaduseelnõu saaks enne walimisi wastu wõetud ja sellepärast on minu arwamise järele mitteotstarbekohane, kui nüüd uue eriseadusega hakkame nõukoguliigete wolituste kestwust kindlaks määrama. Wäga wõimalik, et meie uue walimisseaduse weel enne walimisi wastu wõtame, siis saaks praegune seadus ära muudetud weel enne, kui ta on tegelikult tarwitusele wõetud. See ei oleks aga mitte soowitaw nähtus. Demokraatlise liidu nimel teen ettepaneku esimene punkt päewakorrast wälja jätta ja nimetatud punkti all äratähendatud seaduseelnõu arutusele wõtta enne walimist, see on — sügisesel istungjärgul, sel juhtumisel, kui uus omawalitsuste walimisseadus mitte pole wastu wõetud.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.
Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, rahaminister **G. Westel**, põllutöminister **B. Rostfeldt**, haridusminister **A. Weiderman**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik Prantsusmaal **K. R. Pusta**.

P ä e w a k o r d :

1. Linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnandukogude wolituste aja kindlaksmääramise seadus — omawalitsuse komisjoni ettepanek.

2. Seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõiduraha kohta — üldkomisjoni ettepanek.

3. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — kodukorra komisjoni ettepanek.

4. Tabria tee õiendamiseks maawõõrandamise seadus — omawalitsuse komisjoni ettepanek.

5. Koosseisu komisjoni esitis Wladimir Kangur'i wangist wabastamise asjus.

6. Koosseisu komisjoni esitis Johannes Lauristin'i wahiallpidamise asjus.

7. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

Koosolek algab kell 5.20 min.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud esimest päewakorra-punkti ära jätta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on see ettepanek wastu wõetud.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raudkepp**: Juhatusel on mul teatada, et Riigikogu liikme Kangur'i koosolekule ilmumise tõttu wiies päewakorra-punkt ära

Panen hääletamisele päewakorra juhatusel poolt kokkuseatud kujul wälja arwatud esimene ja wiies päewakorra-punkt, mis wälja jäetud. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on päewakord wastu wõetud.

Teadaande korras on sõna sekretääril.

2. Teadaandmine terwituste-grammide kohta.

Sekretäär T. Kalbus: Riigikogu juhatusel on tulnud järgmised terwituste-

legrammid (loeb): Riigikogu juhatusel, Tallinn. Eesti ewangeeliumi lutheriusu kirikupäew terwitab soojalt II Riigikogu, temale Issanda õnnistust ja edukat tööd soowides kalli isamaa kasuks ja loodab, et tema ka rahwahäälendamise tagajärjedes ilmsikstulnud tahtmist silmas pidades usuõpetust rahwa soowidele wastawalt korraldama ja kaitsma saab. Piiskop J. Kukkk.

Teine terwitusteogramm on Pariisi saadik härra Pustalt (loeb): Jaan Tõnison, Riigikogu esimees, Tallinn. Teid kõrgel kohal enese ja Pariisi saatkonna nimel südamlukult terwitades palume wastu wõtta soowi, et teine Riigikogu wõiks rahu jätkata seadusandmise tööd, moodustaks kestwa walitsuse, kes kindlustaks kodus korda ja kaswataks wäljas lugupidamist wabariigi wastu.

3. Teadaandmine töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühma lõpetatuse tunnustamise kohta.

Edasi on Riigikogu juhatusel Riigikogule teada anda juhatus otsuse põhjal 25. juunist s. a. järgmist (loeb): Riigikogu walimistel töörahwa ühise wäerinna nimekirja järele Riigikogusse tulnud rühmast on oma teadaande järele 23. juunist s. a. lahkunud Riigikogu liikmed H. Heideman, W. Kangur, P. Keerdo, R. Pälson, J. Rea, R. Weiram; niisama on töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühmast oma teadaande järele 23. juunist s. a. lahkunud Riigikogu liikmed J. Tomp, H. Allik ja J. Reesen, mille tõttu töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühma liikmetest järele on jäänud üks, siis otsustatakse kodukorra § 7. järele töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühm lõpetatuks lugeda, millest Riigikogule teatada.

4. Teadaandmine Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma asutamise kohta.

Siis on Riigikogu juhatusel weel järgmist teatada (loeb): Otsustatakse: Riigikogu liigete H. Heideman'i, W. Kangur'i, P. Keerdo, R. Pälson'i, J. Rea ja R. Weiram'i teadaande põhjal 23. juunist 1923 a. Eestimaa töörahwa partei Riigi-

kogurühm moodustatuks lugeda, millest Riigikogule teatada.

5. Riigiwanema teadaandmine Wabariigi Walitsuse moodustamise käigu kohta.

Edasi on järgmine teadaanne Riigiwanemalt Riigikogu esimehele (loeb):

Wäga lugupeetud Riigikogu esimees härra J. Tõnison.

Eksiarwamiste ärahoidmiseks palun Teid Riigikogule alljärgnewat seletust teatawaks teha:

Uue walitsuse kujundamise läbirääkimiste puhul on ühes koaleeriwa rühma häälekandjas arwamist awaldatud, nagu wiivitataks mõnelt poolt läbirääkimisi sihilikult selleks, et praegusele Riigiwanemale Joh. Kukkk'ele wõimalust anda pikema kõnega laulupidu awamisel esineda.

Et seda teadet ka teistes lehtedes edasi on kantud, pean tarwilikuks siin kohal kõige kindlamal kujul seletada, et see teade sihilik on, mille otstarbe mulle arusaamatu.

Praeguse Wabariigi Walitsuse lahkimise palwet Riigikogule ära andes, palusin ma ühtlasi, et Riigikogu wõimalikult ruttu uue walitsuse ametissekutsumisega mind ja minu kabinetti ka tegelikult wabastaks, sest ma ei pea mitte loomulikuks, et kauemat aega edasi walitseks kabinet, kelle seljataga wormilikku parlamendi enamust ei ole.

Sellel seisukohal asun ma ka praegu. Mingisugust takistust läbirääkimiste jõudsaks edasiwiimiseks ei ole ei minu, ei minu poliitiliste sõprade poolt minu järeletulijale tehtud, ega teha tahetud, kõige vähem weel sarnase naiiwse sihiga, nagu seda demokraatliku liidu rahwuswaba-meelse rühma häälekandja arwab.

Uue walitsuse ametissekutsumist parem täna, kui homme näeks ma heameelega, niihästi puht isiklisest kui ka riiklisest seisukohast. Kui siiski uue walitsuse töökawa määramisel raskused tekkinud on, siis ärgu otsitagu neid mitte sealt, kus neid olla ei saa, waid peatatagu tõsisemalt nende küsimuste juures, mis meie riigielule palju olulisema tähtsusega on, kui laulupidu awamise tseremoniaal.

Wõtke wastu minu kõige suurem lugupidamise awaldus.

(Allkiri) Joh. Kukkk.
Riigiwanem.

6. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Komisjonidesse on antud järgmised seaduseelnõud (loeb): Seaduseelnõu Rakvere linna administratiiv piirkonna laiendamise kohta — omavalitsuse komisjoni;

seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõiduraha kohta — üldkommisjoni; seaduseelnõu kohtupristawitelt nõutawa kautsjoni kõrgendamise kohta — üldkommisjoni;

linna- ja alewiwolikogude ning walla- ja maakonnanõukogude ning wolituste aja kindlaksmääramise seaduseelnõu — omavalitsuse komisjoni;

seaduseelnõu riigi sadamatehaste ümbermoodustamise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

seaduseelnõu Tabriä tee õiendamiseks maawõõrandamise kohta — omavalitsuse komisjoni;

seaduseelnõu esimese juurdeweo raudtee seltsilt Wenemaal Eesti wabariigi piirides olewate raudteede wäljaostmise kohta riigile — rahaasjanduse komisjoni;

õpetajate seminaaride seaduseelnõu — hariduskomisjoni;

muinsuskaitse seaduseelnõu — hariduskomisjoni;

sõjatööstuse kohustuse seaduseelnõu — riigikaitse komisjoni;

tempelmaksu seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

tulitikumaksu seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

maanteede seaduseelnõu — omavalitsuse komisjoni;

riigi- ja omavalitsusteenijate pensioni seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

merikoolide seaduseelnõu — hariduskomisjoni;

Eesti kultuurkapitaali seaduseelnõu — hariduskomisjoni;

teadlaste ja kunstnikkude toetamiseseadus — hariduskomisjoni;

riigiwapi seaduseelnõu — üldkommisjoni;

haiguskinnituseaduse eelnõu — töökaitse komisjoni;

tööliste õnnetujuhtumiste korral kindlustamise seaduste muutmise seaduseelnõu — töökaitse komisjoni;

tapamajade ja liha järelwaatuse seaduseelnõu — omavalitsuse komisjoni;

Eesti-Wene rahulepingu põhjal Wabariigi Walitsusele üleantud wäärtpaberite

tagasiandmise seaduseelnõu — üldkommisjoni;

seaduseelnõu nimeta wäärtpaberite õiguste kaitse kohta — üldkommisjoni;

weneaegiste aktsiate ja osatähtede registreerimise seaduseelnõu — üldkommisjoni;

perekonna-abiraha asjade tempelmak-
sust wabastamise seaduseelnõu — raha-
asjanduse komisjoni;

heakorra ja julgeoleku seaduse § 190
muutmise seaduseelnõu — rahaasjanduse
komisjoni;

seaduseelnõu riigiasutuste paigutamise
seaduse täendamise kohta — rahaasjan-
duse komisjoni;

awalikkude raamatukogude seaduseel-
nõu — hariduskomisjoni.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Riigikogu sekretäär, ette kandes Eestimaa töörahwa partei teadaannet, teatas, nagu oleks Eestimaa töörahwa parteisse kuuluvad liikmed oma teadaandes öelnud, et nemad töörahwa ühisest wäerinnast lahkuwad. Ma pean siin faktilise märkusena teatama, et meie teadaandes seda mitte öeldud ei ole, waid seal on öeldud, et meie moodustame Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma. Ja et see täiesti loomulik on, see järgneb juba sellest, et kui meie esinesime töörahwa ühise wäerinna nimekirjadega, siis oli Eesti töörahwa ühise wäerinna nimekirjades klambrites öeldud, et sellesse nimekirja kuuluvad Eesti kommunistlik tööliste rühm, Eesti iseseisew sotsialistlik tööliste partei ja teised organisatsioonid. Ma konstateerin seda, et Riigikogu sekretäär meie teadaannet mitte õieti ei ole edasi annud.

Juhataja **L. Raudkepp**: Fakti-
liseks märkuseks on sõna sekretääril.

Sekretäär **T. Kalbus**: Austatud Riigikogu liikmed! Mina kandsin ette juhatause protokollil nii, kuidas protokollis üles kirjutatud oli ja leian, et see märkus, et mina teadaannet ei ole õieti edasi annud, mida rkl. Keerdo isiklikult minu kohta tegi, mitte tõeludele ei wasta.

7. Seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõiduraha kohta — I lugemisel. Üldkommisjoni aruandja **J. Jaakson**: Austatud Riigikogu liikmed! Seaduseelnõu, mis walitsuse poolt ette pandud, on koguni

wäikene. Siin on määratud, et wallakohtu liigete päewa- ja sõidurahad tulewad maksta wallakassast wallanõukogu määramisel. Üldkommisjon arutas seda seaduseelnõu läbi ja leidis, et see eelnõu ettepanud kujul ei ole wastuwõetaw ja sellepärast panen üldkommisjoni nimel ette seda seaduseelnõu tagasi lükata.

Põhjendused on järgmised: Praegumakswate seaduste järele, kui kohtupristawid kohtuotsuseid täidawad, wõi pändusi üles kirjutamas käiwad, see on — toimetusi ette wõtawad, mis on tarwilikud üksikute eraisikute huwides, peawad nemad tasu saama nendelt eraisikutelt. Sarnane seisukord oli maksew endisel ajal ka meie wallakohtutes, kes toimetasid neidsamu funktsioone, nagu kohtupristawidki. Käesolewas eelnõus on tahetud aga wastupidine põhimõte maksma panna, nimelt et wallakohtunikkude sõiduja päewarahad mitte need isikud ei peatasuma, kelle huwides toimetused on tehtud, waid neid kulusid peab kandma wallakassa. Seda ei arwanud üldkommisjon mitte otstarbekohaseks wastuwõtta, seda enam, et kohtupristawid analoogilisel korral saaksid tasu huwitatud eraisikutelt.

Peale selle meen tähendama, et meie hoolekandekohtu korraldus on praegusel ajal õige puudulik ja nõuab kiiret parandamist; seda kauemaks ajaks edasi lükata oleks täiesti wõimatu. Kõik kohtud on seda ühel häälel toonitanud ja seda tardidust alla kriinutanud. Sellest seisukohast wälja minnes ei arwanud üldkommisjon mitteotstarbekohaseks praegu ära otsustada üksikut wäikest küsimust, nimelt wallakohtunikkude päewa- ja sõiduraha küsimust, kuna terve hoolekande küsimus lahtiseks jääb, mis ometi peab lähemal ajal omas terwes ulatuses arutusele tulema.

Need on põhjused, mispärast üldkommisjon arwas ettepanud seaduseelnõu tagasi lükata.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina waidleks üldkommisjoni aruandja seisukohale wastu ja seda praktilistel kaalumistel. Mina olen kaks aastat hoolekandekohtu liige olnud ja leian, et ka käesolewa eriküsimuse otsustamine küllalt tähtis on, et seda üsna tähtsat hoolekande asja korraldada. Juba üldkommisjoni aruandja tähendas, et meie hoolekande asi mitte korras ei ole ja et seda

lahendada tuleb. Kuid kuna seda ette wõetakse, ei ole mitte näha. Wahepeal lähewad asjad aga ikka rohkem rööpast ära ja kui siis lõpulik lahendamine tuleb, siis on asja kordaseadmine wahest wäga raske.

Wõiks tähelpanu juhtida järgmiste asjaolude peale: Praegusel ajal töötawad kolm liiki hoolekandekohtuid: üks on walla hoolekandekohus, teine — linna hoolekande-, ja kolmas — maakonna hoolekandekohus. Linna hoolekandekohtu alla kuuluwad samad asjad, mis weneajalgi, kuna walla hoolekandekohtu alt on ära wõetud suurem osa asju, mis enne nende alla kuulusid ja on jäetud walla hoolekandekohtu otsustada pändusasjad kunni 100.000 margani, kuna teised kuuluwad maakonna hoolekandekohtute alla. Muuseas on maakonna hoolekandekohtute kätte antud ka endiste mõisnikkude hoolekandekohtute asjad. Nüüd on aga maakonna hoolekandekohus niisuguses seisukorras, et temal kõige wähemat aimu ei ole, mis kusagil waldades hooleallowõetud warandusega sünnib, kuidas seal hoolekandjad oma asjaga walmis saawad ja kuidas seal siis pärijad omawahel asju lahendawad. Wahet pidamata tuleb igasuguseid kaebtusi ja kuna maakonna hoolekandekohus neid ise lahendada ei saa, siis tuleb tal pöörata mitte kellegi muu, kui walla hoolekandekohtu poole. Kõik faktilise materjaali kogumine sünnib walla hoolekandekohtute kaudu. Need kohtud on õieti selle üldmaakondlilise hoolekandekohtu silmad ja kõrwad, ilma milledeta mitte midagi tehtud ei wõi saada. Kuna nüüd aga hoolekandekohtute liigete peale on määratud wastutus, nemad wastutawad asja õieti ajamise eest terve oma warandusega teatud kordadel. On aga nüüd walla hoolekandekohtute liigete tasuküsimus lahtine ja nemad peawad õieti omal kulul asju ajama ja wäljasõite tegema, ja et nende peal wastutust ka otsekohe ei ole asjade korraliku ajamise eest, siis ei tehta palju ja on nüüd meie hoolekande, esimeses jones pändusasjad seisma jäänud ehk jälle saawad nad niwiisi otsustatud, nagu nad mitte ei peaks otsustatud saama.

Sellest seisukohast wälja minnes ja tähele pannes, et walla hoolekandekohtute kompetents on küll wähenenud, aga et nende tähtsus asjaajamises wähenenud ei ole, selle tõttu oleks nüüd senniks kui hoolekande asi üldse reformeeritud saaks, tingimata tarwis wallakohtu liigete sõidu-

kulude katmiseks seaduseelnõu läbi wiia, mis wallakohtute liigete hoolekande asjade ajamise kulud kuidagi kataks. Kuidas seda teha, see on teine küsimus. Ma arwan, et üldkommisjon ei oleks pidanud mitte nii otsustama, nagu ta otsustanud on. Tema konstateerib, et seaduseelnõu ette on pandud, milles walla hoolekandekohtu liigete päewa- ja sõidurahad pannakse walla üldkassa peale, kuna tema arwamise järele tuleks need kulud eraisikute kanda. Aga siis oleks komisjon wõinud ju otsustada seaduseelnõu jaatawalt, wastu wõttes teise põhimõtte.

Siis ma tähendaks weel selle juurde, et minu arwamise järele walla hoolekandekohtute ärakaotamine õnnetu mõte on. Üldse wallakohtute kompetentsi vähendamine niiviisi, nagu ta sündinud on, minu arwates mingisugust kasu annud ei ole. Meie mõisnikud on meie rahwast 60 aasta eest palju rohkem usaldanud, neile palju suuremaid ülesandeid vähema hariduse juures täita andes, kui nüüd meie enda inimesed. See on meie rahwale määratu kool olnud, mis on lubanud teda nüüd meie iseseiswust teostada. Kui ei oleks seda kooli mitte olnud, ma arwan, oleks asjad teistwiisi olnud. Wallakohtute küsimus tuleks igal tingimisel täiel määral arutusele wõtta. Mina teeks omalt poolt ettepaneku, — see on, — nimelt minu isiklik ettepanek, mitte minu rühma poolt, — et käesolew seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõidurahade kohta tuleb üldkommisjoni tagasi anda seisukoha wõtmiseks, missugustel alustel kõnealolewad päewa- ja sõidurahad määrata. Üldkommisjonis on see küsimus eitawalt otsustatud. On aga teistsugused alused olemas, mida arwesse wõttes wõib seda küsimust jaatawalt otsustada.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaakson: Rkl. Jans tähendas rohkem just selle asjaolu peale, mille peale minagi tähelepanu juhtisin, nimelt et hoolekandekohtute küsimus ei ole praegusel ajal meil mitte korras, kuid ühtlasi jõudis härra Jans otsusele, et ikkagi ettepannud seaduseelnõu tuleks wastu wõtta ehk vähemalt üldkommisjonis uuesti kaalumise alla wõtta. Kuid see seaduseelnõu ei sisalda eneses midagi muud kui ainult tasuküsimust wallakohtute liigete päewa- ja sõidurahade eest wallanõukogu määramise järele. Muid küsimusi, mis härra Jans siin üles tõstis, see seaduseel-

nõu ei lahenda. Härra Jans arwas, et tuleks kaaluda, kas tasumaksmine wõimalik ei oleks teisel kujul. Kuid siin tuleb silmas pidada, et kui tasu maksma peawad eraisikud, siis ei wõi tasumääramine jääda wallanõukogude hooleks, waid tuleks seda kindlaks määrata seaduse läbi ühtlaselt kõikides waldades. Kui wallanõukogud peawad tasu igal üksikul juhtumisel oma kohtu liikmetele määrama ja eraisikud seda kulu kandma, see ei oleks ju koguniste mitte õige. Iga wallanõukogu wõib tasu määrata isesuuruses, kuna ometi tasu, mida eraisikud kandma peaksid, igal pool üle terve riigi peaks ühtlane olema. Härra Jans'i seletusest on näha, et ka tema sellel arwamisel on, et hoolekandekohtute seadus peab täies ulatuses lähemal ajal arutusele tulema. Selleks aga peab sellekohane eelnõu walitsuse poolt kokku seatud olema ja siis wõib ta komisjonis arutamisele tulla.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on rkl. Jans'il faktiliseks märkuseks.

J. Jans (sd.): Mina tegin ettepaneku selles teadmises, et komisjonid seaduseelnõu...

Juhataja L. Raudkepp: Teil on sõna ainult faktiliseks märkuseks.

J. Jans (sd.): ... et komisjon omalt poolt wõib ka seaduseelnõu wälja töötada, nagu see Asutawa Kogu ja I Riigikogu ajal wõimalik oli. Ma ei tea, kuidas nüüd II Riigikogus töökord on, kas seda nüüd komisjon enam teha wõib wõi mitte, see on — omalt poolt seaduseelnõu wälja töötada ja Riigikogule esitada, wõi peab ta tingimata seaduseelnõusid walitsuse käest ootama.

Sellest seisukohast ma igatahes toetaksin seda ettepanekut.

Juhataja L. Raudkepp: Ettepanekuid on tehtud: 1) üldkommisjoni poolt ja 2) härra Jans'i poolt. Üldkommisjon on ette pannud Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõu wallakohtu liigete päewa- ja sõiduraha kohta tagasi lükata. Härra Jans paneb ette seda seaduseelnõu üldkommisjoni tagasi anda seisukoha wõtmiseks, missugustel alustel kõnealolewad päewa- ja sõidurahad määrata. Asun hääletamisele. Kes on üldkommisjoni ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Nähtawana musega on komisjoni ettepanek wastu wõetud, selle läbi

langeb rkl. Jans'i ettepanek, kui tarbetu ära. (J. Reesen (väljasp. rhm.): Kas tarbetuid ettepanekuid ka tehaakse?) Ma ei wõi panna teist ettepanekut hääletamisele, sest tema on eitaw ja kui jaataw ettepanek wastu wõeti, siis ei wõi teist ettepanekut mitte hääletamisele panna.

8. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — I lugemisel. Kodukorra komisjoni aruandja A. Tupits: Austatud Riigikogu liikmed! Nagu kättest antud materjaalist näha, otsustas kodukorra komisjon praegumaks wa kodukorra §§ 126 ja 128 muuta. Komisjonis tõusis küsimus üles, kas ei tuleks mitte praegumaks wa kodukorda nii ütelda ümber töötada, wõttes sinna sisse eestkätt need täiendused, mis wanematekogu otsusel maksma on pandud. Kuid komisjoni enamus arwas, et seda mitte teha ei tuleks. Otsustati Riigikogu juhatus poole palwega pöörata, et need täiendused ja lisandused kodukorra uuesti trükkimisel sinna wastawate paragrahwide juurde mahutataks. Sellega siis otsustati ainult need paragrahwid muuta, mis wastuwõetud Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seadusega kooskõlasse wiia ja wastawalt täiendada tuleks.

Esimese Riigikogu poolt wastuwõetud Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seadus on rajatud sellele põhimõttele, et Riigikogu liigetele tuleks wõimalikult töörohuse järele tasu maksta. Nüüd selles kodukorra muutmise seaduses on seda ka läbi wiia katsutud. Nimelt on nüüd siin see muudatus ette nähtud, et Riigikogu liikmed uues Riigikogus saaksid komisjonidest tasu ühtlasi ka mitmesuguse kohuse täitmise eest seal. Selle järele saaks Riigikogu liige, iga Riigikogu juhatus, wanematekogu, komisjoni ja alamkomisjoni koosoleku eest, ühe kahekümnendiku osa Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seaduse § 1 määratud kuutasust, mis teeks wälja 600 marka iga koosoleku pealt.

Peale selle saaks komisjoni koosoleku juhutamise, tegeliku sekretääri kohuse täitmise eest komisjonidēs, ning aruandmise eest komisjonis ja Riigikogus weel lisatasu ühe neljakümnendiku osa suuruses Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seaduse § 1 määratud kuutasust, mis teeks wälja 300 marka iga koosoleku pealt.

Peale selle oli uues tasu ja sõiduraha seaduses weel ette nähtud, et Riigikogu juhatus liigetele on wõimalus kõrgemat lisatasu maksta. Nüüd on kodukorra komisjonis wastaw määrus ka sisse wõetud, et Riigikogu juhatus liikmed saaksid igal kuul lisatasu Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seaduse § 1 määratud kuutasu suuruses, see teeks wälja, et Riigikogu juhatus liikmed saaksid tasu kahekordse põhipalga suuruses, kusjuures neil õigus on juhataja ja sekretääri kohuse täitmise eest koosolekul weel eri lisatasu saada.

§ 128 nägi ette, et eelmises Riigikogus makseti Riigikogu liikmele, kelle asukoht wäljaspool Tallinna on, 700 marka kuus korteriraha. Nüüd leiti, et see korteriraha liig wäike on tegeliku korteri kuldega wõrreldes ja otsustati seda korteriraha kuus 2000 marga peale tõsta, tähendab nendele liigetele, kellel siin Tallinnas alalist korterit ei ole.

Kerkis ka ülesse küsimus, kuidas korraldada sõiduraha maksmist Riigikogu liigetele, kas ei tuleks sellel alal kodukorda muuta. Siin olewat mõnesugused arusaamatused ette tulnud. Kuid arwati, et kuna wõimalik on sõiduraha tasuda kunni walimisringkonnas asuwa kaugema raudteejaamani, wanematekogu wastawal korraldusel, sellega see küsimus wast lahendatud wõiks olla, ja ei tarwitseks üksikasju kodukorras ette näha.

Kodukorra komisjoni nimel teen ettepaneku seda seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta.

K. Ast (sd.): Kui ma selle seaduseelnõu puhul sõna wõtan, siis mitte sellepärast, et järgmistel lugemistel parandusi teha, waid ma tahtsin ainult meelde tuletada, et kui praeguse Riigikogu liigete palgamääramise küsimus I Riigikogus kõne all oli, siis mindi peasjalikult kahest seisukohast wälja: 1) et kokkuhoidmist teostada ja 2) et palgamaksmist õiglaselt toimetada. Kuid kumbagistki põhimõttele seisukohast ei ole käesolewa seaduseelnõu järele tegelikult midagi järele jäänud. Et kokkuhoidmist teostada Riigikogu liigete palgakärpimise teel, siis paistis see mõte juba tol korral ekslik olewat. Üks Riigikogu keskrühmadest nägi aga endale tol korral, ei tea kas walimiste eel kasuliku olewat, wõi mingisugusel muul põhjusel kokkuhoidmist kah Riigikogu liigete palkade asjus eraldi alla kriipsutada. Kui me aga praegust eelnõu waatame, siis leiame, et wõrreldes I Riigikogu

gikoõu liigete palgatasu üldsummat tulewase tasu üldsummaga, praegune seaduseelnõu küll mingisugust kokkuhoidmist ei wõi anda. Riigikogu liikme põhipalk löödi küll I Riigikogu ajal alla, ta määrati kindlaks sarnase summana, et sellest põhipalgast Riigikogu liikmele wäärilist ülespidamist wõimalik saada ei ole. Nüüd on palgajaotus pisut teisiti ette wõetud, kuid sealjuures määratakse mitmesugused eritasud. Eritasud antakse juhatastele, teiseks hakatakse tasu andma komisjonide aruandmiste eest, Riigikogus aruandmiste eest, komisjonide juhataste eest ja komisjoni sekretääri kohusetäitmise eest. Kui kõik see kokku wõtta, siis on kahtlane, — kas kodukorra komisjon ise seda wäljarehkendamist toimetab ei tea, — et praeguse seaduseelnõu järele, palka makstes üldsumma wäiksem tuleks, kui minewakordse, see tähendab — I Riigikogu aegse palgaseaduse järele. Seda ei oleks mitte raske umbkaudu juba nüüd öelda, et palga üldsumma ise suurenenud on, nii et siin kokkuhoidmisest midagi wälja ei ole tulnud, waid jutt kokkuhoidmisest ühenduses Riigikogu liigete palgakärpimisega, oli puht-demagoogiline jutt.

Mis nüüd sisuliselt seaduseelnõusse puutub, nimelt sellesse, kas ta annab mingisuguseid paremaid tagajärgi, kuigi on mitme kohusetäitmise eest eraldi tasuandmine ette nähtud, siis peab Riigikogu töö iseloomu silmas pidades küll otsusele jõudma, et sarnane tasuandmise wiis õiglust weel jalgale ei sea. Mis tähendab aruandmine komisjoni poolt, näituseks Riigikogus? Kas siis tõepoolest arwatakse, et see igal juhtumisel, erandid muudugi wälja arwatud, niiwõrd tähtis ja suur töö on, et selle eest eraldi tasu peab maksma? Mina olen peajasjalikult ainult ühes komisjonis, see on — redaktsiooni komisjonis töötanud, sellewärrast lubatagu mulle just sellest komisjonist näitusi tuua. Komisjon tuleb kokku, loeb pikad seaduseelnõud läbi, wahest kulutatakse selle peale terve tund ära wõi isegi poolteist, ja kui siis tehtud parandusi ümber kirjutama hakatakse, wõtab see teise tunni, wahel ka poolteist, aega. Aga siis tuleb aruandja Riigikogusse ja loeb need parandused Riigikogule kümme minuti jooksul ette. On see siis nii tähtis töö, et tema eest peab eraldi tasu maksma? Tuleb weel sootu lühemaidki aruandmisi ette, muuseas ka samas redaktsiooni komisjonis. Komisjoni aruandja tuleb ja loeb

Riigikogule esitise ette, et „redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada selle ning selle seaduseelnõu ilma ühegi paranduseta, nagu ta III lugemisel wastu on wõetud“ ja selle eest peab maksma 300 marka, — ühe lause paberilt ettelugemise eest. On see siis sarnane tasuandmise wiis, mida õiglaseks wõiks nimetada?

Ma ei tea mitte, kuidas wiisi ja misugustel alustel need härrad, kes leidsid, et I Riigikogus tasuandmine mitte õiglane ei olnud ja põhipalga Riigikogu liigetele kärpsid, et wõimalik oleks õiglasemat jaotust läbi wiia, uue seaduseelnõu peaks wälja töötama. Aga, mu härrad, ma luban endale igatahes konstateerida, et praegune seaduseelnõu seda õiglast palgajaotust ei anna, mille poole tüürida tahetakse. Ka kokkuhoidmist mitte.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja A. Tupits: Härra Ast toonitas peajasjalikult kahte asjaolu, kõige pealt, et selle muudatusega, mis siin on ette pandud, Riigikogu liigete töö weel õiglaselt tasutud ei saa ja teiseks, et kokkuhoidmisest ka tegelikult midagi wälja ei tule. Ega meie siis seda absoluutset õiglust kätte ei saagi. Täiesti wõimatu on saja inimese tööd absoluutselt õigelt tasuda, ilmeksimata seda teha ei saa. Igatahes arwan mina, et käesolew parandus õiglasem on, kui endine kord, sest on tõesti niisuguseid pikki seaduseelnõusid, kus näituseks aruandja peab märksa rohkem töötama, kui teised komisjoni liikmed, kus aruandja peab hulk materjaali ennem läbi töötama, et wastawaid ettepanekuid teha ja seletusi anda. Mul tuleb meelde päew, kus Riigikogus tolliseadust arutati, kus aruandja terve päewa otsa seadust ette luges, kuna saalis mõni üksik Riigikogu liige wiibis. Niiviisi paistab wälja, et aruandjal märksa rohkem tööd on. Wõtame edasi juhatusliikmed. Ma olin ise eelmises Riigikogu juhatuses ja tean, kuidas juhatus liikmetel, sekretäridel, näituseks, stenogrammisid lugeda tuli, kogu aja nende kallal töötada ja parandada, ilma et selle eest mingisugust eritasu oleks antud. Loomulik oleks, et juhatus niisugusel korral tasu saaks. Mina arwan, et tasumaksmise suhtes selle eelnõuga paremusi kätte saadakse. Mis puutub nüüd sellesse, et käesolewa eelnõuga midagi kokku ei hoita, siis wõin ütelda, ma kuulasin seda Riigikogu juhatusliigetelt järele, et tulewaks aastaks Riigikogu

liigete palkadeks 4 miljonit vähem üles on võetud, kui tänawu. Mina arwan, et see ka juba kokkuhoidmine on.

Juhataja **L. Raudkepp**: On üks ettepanek tehtud kodukorra komisjoni poolt — Riigikogu kodukorra muutmise seadus I lugemisel wastu võtta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega I lugemisel wastu võetud.

Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.): Komisjoni aruandja härra Tupits tähendas, et tänawu aasta olewat Riigikogu eelarwesse 4 miljonit vähem võetud, kui eelmisel aastal, kuid härra Tupits on ära unustanud seda fakti, et tänawu aasta Riigikogu astus kokku aasta keskel, aga mitte aasta algul, nagu see mullu oli. (Naer.)

9. Tabria tee õiendamiseks maawõõrandamise seadus — I lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **M. Janson**: Käesolew seaduseelnõu on liig wäikene, et üldse selle kohta midagi rääkida. Uus tee on läbi wiidud, kuid üks peremees ei anna maad läbiwiimiseks, lihtsalt ühe peremehe jonnakuse pärast wiibib tee kordaseadmise. Maakonawalitsuse poolt on peremehele pakutud kohast ja wäärilist tasu, aga peremees peab seda naeruwääriliseks. Sellepärast on ettepanek tehtud selle Anni-Jaani nr. 12 talu küljest 86 ruutsülda 22 ruutjalga maad wõõrandada. Muud teed ei ole. Õieti öelda, ei oleks pidanud see asi üldse Riigikogusse tulema, kuid et teist teed ei olnud, on omawalitsuse komisjoni ettepanek seda maawõõrandamise seadust I lugemisel wastu võtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Asun hääletamisele. Komisjoni ettepanek on Tabria tee õiendamiseks maawõõrandamise seadust I lugemisel wastu võtta. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega I lugemisel wastu võetud.

Isiklikus asjus on sõna rkl. härra Tupits'il.

A. Tupits (põl.): Härra Ast ütles, et mina olewat rääkinud käesolewa aasta Riigikogu eelarwest, kuna Riigikogu alles aasta keskel kokku tulnud. Mina rääkisin

1924 a. eelarwest, mida praegune Riigikogu juhatus kokku seab ja kus 4 miljonit vähem on ette nähtud, kui senni on olnud. Seda eelarwet teostatakse just siis, kui uus kodukord wastu võetakse.

10. Koosseisu komisjoni esitis Johannes Lauristin'i wahialpida-mise asjus. Koosseisu komisjoni aruandja **J. Jaakson**: Austatud Riigikogu liikmed! Johannes Lauristin'i süüdistatakse uue nuhtlusseaduse § 102 põhjal, see on — osawõtmises ühingust, mille sihiks oli makswa riigikorra kukutamine. Koosseisu komisjon waatas süüdistusmaterjaali läbi, waatas ka asjalikud tõendused, mis kohtuuriija poolt esitatud said, ja jõudis oma enamuses otsusele, et Johannes Lauristin'i wahi alt wabastamiseks Riigikogul tarwilisi põhjusi ei ole ja sellepärast koosseisu komisjoni nimel panen ette otsustada, Johannes Lauristin'i wabastamist Riigikogu poolt mitte nõuda.

H. Allik (väljasp. rhm.): Siin härra Jaakson'i poolt tehti ettepanek Johannes Lauristin'i mitte wabastada, sest et koosseisu komisjon wabastamisega mitte nõus ei olnud. Ma ei taha sellest mitte kõnelda, kas parempoolsetel rühmadel on õigus seltsimees Lauristin'i wabastamise wastu olla, sellepärast et tema on töörahwa esitaja, kuid ma tahan ainult selle juures peatada, mis selleks ette tuuakse, et Lauristin'i mitte wabastada, see on selgesti läbi näha. On olemas ka niisugune pikakõrwadega loom, kes wabast peidab oma pea põõsasse, olles arwamisel, et teda mitte ei nähta, kuid pikad kõrwad jääwad ikkagi wälja tolknema. Waatame siis järele, mis on siis wabariigi kaitsepolitsei pika tuhnimise järele leidnud, mis tõendas, et seltsimees Lauristin see kardetaw riigikorra kukutaja on. Ei leitud mitte midagi muud, kui ainult Linkhorst'i tunnistus Lauristin'i wastu. See on ju üldiselt tuntud ja teada, missugune isik Linkhorst on ja kui palju tema tunnistused usutawad. Linkhorst tabati kaitsepolitsei poolt minewal aastal 1. mail ja ta päästis oma elu sellega, et ta wäikese wabariigi ühendatud maa- ja merewäe kaitsepolitsei seltsimees Kingissepp'a peiduurkasse juhatas ja andis wälja põrandaaluse trükikoja. Wabariik ei ole nähtawasti mitte ära unustanud Linkhorst'i teeneid „isamaa päästmisel“.

Juhataja L. Raudkepp: Palun mitte haawawaid ütelusi Eesti wabariigi kohta ütelda!

H. Allik (wäljasp. rhm.): Kohtuprotsessidel tunnistajana esinedes nägi see härra väga sile wälja, igatahes nii sile, nagu wabariigi wangimajade kodanikud harilikult wälja ei näe. Oleks seltsimees Lauristin kardetaw pörandaalune tegelane, kes silmapilku walwab, millal miiniseid wabariigile alla panna, mis siis oleks Linkhorst'i keelanud teda aasta waremalt kaitsepolitsei kätte andmast. Kui aga Linkhorst seda ei teinud, siis annab see tunnistust selleks, et Linkhorst'il ei olnud Lauristin'ist aimugi, ei tunnud ega teadnudki seltsimees Lauristin'i. Täna aasta kewadel olid Riigikogu walimised, härrad kartsid, et töörahwas selgelt oma tahtmist awaldab. Et see mitte ei sünniks ja et maad rahustada, anti wälja Rahumäe rügemendi ja Patarei pataljoni mobiliseerimise käsk. Wõeti kinni silmapaistwamad töölisliikumise tegelased, nende hulgas ka seltsimees Lauristin, ning hakati siis süüdistusi otsima. Nüüd kraapis ka kaitsepolitsei Linkhorst'i wälja ja Linkhorst rääkis, mis kaitsepolitsei käskis. Teine tunnistus on kaitsepolitsei ametnik, kes leierdas ammust ajast juba tuntud lugu „makswa riigikorra kukutamise ja proletariaadi diktatuuri ning nõukogude wabariigi sisseseadmise“. See lugu on juba liig tuntud kõigile. Seda lugu on juba kõik kaitsepolitseinikud tüütuseni leierdanud. Kaitsepolitsei on kogu oma tegewusega näidanud, et tal kommunisti iseloomust ega rewolutsiooni meetodist aimugi ei ole, muidu ei tuleks ta wälja sarnase legendiga nagu omal ajal oli raudtee õhkulaskmisest ja muinasjutt 40 Wenemaalt sissetulnud kommunistist ja 15 sõjariistust mehest, kes pidada hommikul igale Tallinna uulitsale ilmuma. See on igatahes paremaks näituseks, et kaitsepolitseil kommunistist aimugi ei ole.

Juhataja L. Raudkepp: Palun Eesti wabariigi kohta mitte haawawaid ütelusi teha.

H. Allik (wäljasp. rhm.): Kui aeg tuleb, mil praegusest wabariigist minevikus räägitakse, siis saab kaitsepolitsei tegewusest kahtlemata uus kogu Kilpa jutustusi. Niipalju on seal puupeasust. Lauristin'i juures ei leitud midagi, mis oleks tõendanud, et seltsimees Lauristin pörandaaluse organisatsiooni liige on. Olla

leitud kiri Kreuks'i taskust, mis „härta Lauristin'ile“ adresseeritud ja milles räägitakse mingisugustest raamatutest, millised need raamatud on, seda ei ole öeldud, wõib olla „Eesti põllumeeste poliitika“. Ja see ongi see süüdistusmaterjal, mille otsa seltsimees Lauristin'i tahetakse riputada. Ma kordan weel kord seda, et üldse lugu kirjast on väga kahtlane ja ei ole seal midagi öeldud riigikukutamise, ei ole ka midagi öeldud ses kirjas, mis la-seks oletada, et seltsimees Lauristin oleks Kreuks'iga läbi käinud. Kui tänane Riigikogu koosolek peaks koosseisu komisjoni otsuse kinnitama, siis näitab see, kuidas sihilikult talitatakse töölisteesitajate wastu ning ilusad sõnad demokraatiast on ainult paberil. Riigikogu kommunistiline rühm hääletab koosseisu komisjoni ettepaneku wastu ja paneb ette rkl. Lauristin'i wabastamist nõuda.

R. Pälson (töörp.): Koosseisu komisjon tähendas, et rkl. Lauristin'i wabastamiseks põhjust ei olla, kommunistliste tööliste esitaja Allik aga näitas, et seltsimees Lauristin'i wangishoidmiseks weel vähem põhjust on. Teisest küljest asja peale waadates peab tähendama, et siin tahetakse sihilikult töörahwaesitajaid wanõikongides hallitada lasta. Wäga wõimalik, et ka teistel peale Lauristin'i seda teed tuleb käia. Tema oli walitud Tallinna ja Wirumaa töörahwa esitajana ning tema seljataga seisawad kümnetuhandete tööliste hääled, mida te jälle siia siniste seinte wahetele tahate maha matta. Ma pean tähendama, et töölisteklasse teeb siit jällegi ühe järelduse; see ilus sõnademu- lin sellest ilusast demokraatiast ja rahwa- rahtmisest, on ainult wälja mõeldud kurnajateklassi poolt töörahwa petmiseks. Töörahwas ei taha aga ennast enam petta lasta, nagu näitasid seda wiimased walimised, kus töölistes kõige wägiwalla ja takistuste peale waatamata hääletasid töörahwa ühise wäerinna kandidaatide nimekirja poolt. Sellest peab järeldama, et sel kurnajateklassi peastaabil mitte pikka aega ei ole,

Juhataja L. Raudkepp: Palun mitte haawawaid ütelusi teha. Teen Teile esimese märkuse.

R. Pälson (töörp.): ... warem, ehk hiljem, tuleb teil aset anda töörahwa walitsusele. Kui töölistes endid enam petta ei taha lasta, siis arwate teie heaks nende samade isamaaliste seaduste põhjal neid

wangikongidesse paigutada, maha tappa ja wõllasse tõmmata. Praegu teatan Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma nimel, et meie käsikäes kommunistlike töölisteajajatega siin Lauristin'i wabastamist nõuame ja nende ettepanekut toetame.

K. Ast (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! On õieti raske sõna wõtta wangi-
gistuwa Riigikogu liikme Lauristin'i ka-
suks, raske nimelt sellepärast, et kuigi
küll ühelt poolt Riigikogu liikme isiku-
puutumatus, immuniteedi printsiipi kaits-
ma peaks, peab siiski teiselt poolt ütlemä,
et tegelikult Riigikogu liikme isikupuutu-
matust hakatakse tarwitama mitte ole-
wate Riigikogu liigete kohta, waid las-
takse isik enne selleks saada, et siis tema
kohta wõiks tarwitada Riigikogu liikme
jaoks ettenähtud immuniteedi õigust.
Teie kõik mäletate, kuidas talitati I Riigi-
kogus. See praksis läks koguni nii kau-
gele, et seal opositsiooni erakondade ar-
wel walitewate rühmade hulka terwelt
3 saadikut juurde tuli. Meie, sotsiaalde-
mokraadid, ei tahaks seda mitte näha, et
praeguses — II Riigikogus samasugune
nähtus wõiks korduda.

Riigikogu liikme isikupuutumatus õi-
gust, mis seadusega kindlustatud, on ha-
katud õige imelikude käikude kaudu nii
tarwitama, et enne kui üks saab seda õi-
gust kasutada, peab teine Riigikogu liige,
kes warem Riigikogus oli, oma wolituse
maha panema, ja seega ohwerda-
takse olewa Riigikogu liikme õigused
mitteolewale Riigikogu liikmele. See as-
jaolu, tähendan mina, teeb meile wäga
raskeks Riigikogu liikme Lauristin'i wa-
bastamise eest südilt kõnelda. Kuid lugu-
peetud Riigikogu liikmed, meie ei pea
mitte wahet tegema ei kommunisti, ei
põllumehe, ega mõne teise wahel, waid
meie peame siin ainult ülddemokraatlisest
seisukohast küsimuse peale waatama. Ja
kui kõigi parlamendimaade seadused ette
näewad rahwaesituskogu liigete kohta
isikupuutumatus, siis on see ikka wist
wäga tarwilik olnud, ja nii ei saa ka meie
selle nõude peale kergelt mööda minnes
waadata, waid meie oleme sunnitud ja
peame respekterima rahwaesituse puu-
tumatus. Sellepärast ei oleks mitte hea,
kui meie enne, kui weel kohus teatud
isiku kohta oma otsuse teinud, ette rut-
taksime. Iseäranis peab seda just poliitiliste
süütegude puhul, mis ka Riigikogu
liikme Lauristin'i kohta käib, silmas pi-

dama. Meie ei tea mitte, missugune otsus
Riigikogu liikme Lauristin'i kohta kohtu
poolt antakse, aga kuna tema wastu on
tõstetud süüdistus poliitilises asjus, siis
oleks lõpmata halb, kui meie oma otsu-
sega Riigikogu liiget Lauristin'i mitte wa-
bastada, kohtuotsusest ette ruttaksime.

Edasi ei pea mitte ära unustama, et
süüdistus on tõstetud weneaegse nuhtlus-
seaduse § 102 põhjal. See paragrahw
leidis weneajal wäga suurt hukkamõist-
mist, sellepärast, et karistus, mis seal ette
nähtud, liiaks karm on. Loodame, et kui
Eestis kord kõik seaduskoodeksid, muu-
seas ka poliitiliste süütegude jaoks, üm-
ber töötatakse, et siis seal sarnaseid ka-
ristusi ette ei nähta, nagu Wene tsaari-
walitsus seda oma seadustes ette nägi.
Meie arwame, et Riigikogu sellest hooli-
mata, missugusesse rühma keegi ka ei
kuuluks, kõigil neil juhtumistel, mil süü-
distus on tõstetud poliitilistes asjus, oma
liigetele kohusetäitmist wõimaldab ja
mitte kedagi enda hulgast enne kohtu-
otsust välja ei heida. Neil motiividel
hääletab sotsiaaldemokraatlike tööliste
partei Riigikogu rühm koosseisu kom-
misjoni esitise wastu.

E. Jonas (is.): Eesti parlamendi
ajaloos on täna kolmat korda ettepanek
tehtud üht parlamendi liiget välja anda.
Esimisel korral põhjendati väljaandmist
sõjaoludega, möödäläinud I Riigikogu
arutas, nii kui ma mäletan, kümnekond
sarnast küsimust, kuid kõik nad, peale
ühe, otsustati eitawalt. Minul on wõima-
lus olnud selleaegsete materjalidega tut-
wuneda ja kui nüüd wõrrelda seda süü-
distusmaterjaali, mis oli tõstetud tolle-
aegsete süüdistatawate wastu käesolewa
süüdistusmaterjaliga, siis näeme, et see
ei ole mitte sugugi kaaluwam nendest.
Seda ebajärjekindlam ja õiglusetum on
kommisjoni käesolew esitis. Ainsaks se-
letuseks oleks ehk see, et nüüd on nõnda-
nimetatud kainenemise protsess kauge-
male läinud ja on asutud mittesoowita-
wate Riigikogu liigete kõrwaldamisele.

Kui meie waatame Lauristin'i süüdis-
tusmaterjaali, siis näeme, et kohtuwõim-
ud nõuawad Lauristin'i kinnipidamiseks
luba selle ettekäände all, et ta ei saaks
kõrwale hoida eeluurimisest ja kohtust
enesest. Kui teie waatate aga sisuliselt
süüdistusakti, siis näete, et seal tõstetud
süüdistus on põhjendatud peajaslikult
Linkhorst'i tunnistustega. Linkhorst wõeti
aga kinni juba aasta tagasi ja kui tema

teadis, et Lauristin oli ühenduses kommunistlise parteiga, siis oleks pidanud ta seda aasta tagasi ütlema. Teisest küljest Lauristin pidi siis ise ka teadma, et Linkhorst wõib teda wälja anda ja loomulik oleks olnud, et ta sel korral juba oleks püüdnud kõrwale hoida, sest tal olid seks kõik wõimalused. See, et ta seda teinud ei ole, lasebki kahelda Linkhorst'i tõenduste ustawuse juures. Seda enam wõel, et Linkhorst'i kõlbline isik meile kõigile tutaw. Wõis ta müüa oma lähema sõbra, miks ei peaks ta nüüd raha eest müüma igauhte.

Teiseks süüdistuse põhjenduseks oli kiri, mis leiti Kreuks'i taskust. Komisjon omal esimesel koosolekul pidas selle kirja sisu niiwõrd tähtsaks, et jättis asja arutamise pooleli, selle otstarbega, et nõuda wälja kohtuwõimude käest see kiri. Parempoolne osa komisjonist lootis leida wõiwat selles kirjas kaaluwamat materiaali Lauristin'i süüdistuse põhjenduseks. Kui see kiri aga awati, siis selgus, et seal õieti mitte midagi „kuritegu“ põhjendawat polnud. Ta sisu oli lühike: „toimetage need raamatud, mis Teile on antud, kesknõukogudele edasi“. Missugused need raamatud on ja kes neid saadab, ei ole teada. Arwatakse, et kiri on kirjutatud Kreuks'i poolt, aga mingisugust tõendust selleks ei ole.

Agas oletame, et see tõesti nii on, oletame, et see kiri on Kreuks'i kirjutatud, kuid siis tõuseb küsimus, mis on temas kuritegelist. Kas see üksi, et Kreuks tema kirjutanud on, wõi see, et mingisugused raamatud tulewad edasi anda ja pealegi teadmata, missugused raamatud. Minu arwates ei saa ka siin süüdistust põhjendatuks lugeda, seda wähem on Riigikogul õigust Lauristin'i wangi jättes, wõtta temalt ära Riigikogu liikme õigused. Kui ta aga seda siiski teeb, siis lubage ütelda, et see on isiku õiguste ja teatawas mõttes, partei õiguste kärpimine, sest kohus wõib mõista Lauristin'i õigeks, aga Riigikogu liikme wolitusi ta tagasi anda ei saa. Meie teame aga, et niisuguseid õigeksmõistmisi on olnud. Näituseks olgu toodud praegune rkl. Tomp, kelle kohta oli I Riigikogus just sarnane küsimus üles tõstetud, — oleks tol korral Tomp wälja antud, siis oleks ta oma Riigikogu liikme õiguse kaotanud, aga ometi mõisteti ta mõni kuu hiljem õigeks.

Järjelikult ei tohiks nii kohtuotsusele

ette rutata ja inimese õigusi ilma põhjusega ära wõtta.

Koosseisu komisjonis arwati, et parteiliselt olewat ükskõik, kas Lauristin jääb Riigikogu liikmeks, wõi mitte, sest meil olla poliitiliste rühmituste esitus, mitte aga isiklik. See wõib küll maksew olla kodanliste parteide, mitte aga tööliste-rühmade kohta, sest nende ülesanded ei ole piiratud mitte üksi Riigikoguga, waid nad tegutsewad ka wäljaspool seda ja sellepärast on tähtis, kes just tol silmapilgul Riigikogus istub. Ei ole mitte ükskõik, kas seal Lauristin wõi järgnew kandidaat on. Kui kandidaatide nimekiri seati kokku nõndawiisi, et Lauristin nimekirjas etteotsa sai, siis tähendab, hinnati eriti tema tegewust just wäljaspool parlamenti. Tema kõrwaldamine nüüd oleks ka teatawas mõttes parteiõiguste kärpimine. Kõiki neid asjaolusid silmas pidades ei saa kuidagi moodi õigeaks tunnistada komisjoni otsust. Meie rühm arwab, et nii kergesti ei wõi Riigikogu liigete mandaate wõi õigusi kitsendada ja sellepärast hääletab ta kommunistlise rühma poolt tehtud ettepaneku poolt.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaakson: Härrade Riigikogu liigete Allik'u, Ast'i ja Jonas'e poolt on selle peale tähelpanu juhitud, nagu oleks süüdistusmaterjaal liiga nõrk. Mina pean selle peale tähendama, et siin meie ülesanne ei ole mitte Lauristin'i üle kohut mõista, waid Lauristin'i süüdistus tuleb kõikkülgse kaalumise alla kohtus. Siin meie asja sisuliselt ei aruta, waid meie ülesanne seisab ainult selles, et selgusele jõuda, kas wangistus ei ole tarwitusele wõetud sihiga Riigikogu liiget tema kohuste täitmiselt kõrwaldada. Kui wangistus on toime pandud sarnase sihiga, siis on Riigikogu kohus meie põhiseaduse järele wahele astuda ja ütelda, et wangistus ei ole siin kohane. Riigikogu liikme puutumatus ei tohi aga ka selleks tarwitatud saada, et riigiwastaseid kuritegusid korda saata, kuid siiski karistusest pääseda, nagu see ka meil praktikas mitu korda on ette tulnud. Nõnda siis Riigikogu liikmeks olemine ei tohi olla ühelt poolt wangistamise ja süüdistamise põhjuseks, kuid teisest küljest ei tohi see ka olla põhjuseks ärateenitud karistusest pääsemiseks. Et käesolewal korral Lauristin oleks wangistatud ainult sel põhjusel, et ta oli walitud Riigikogu liikmeks, selleks

ei ole aktis leida mingisugust materjaali, seda enam, et wangistatud said mitte üksnes Lauristin, waid ka palju teisi; kelle wastu süüdistusmaterjaal mitte kindlam ei olnud kui Lauristin'i oma ja kes Riigikogu liikmeks mitte ei ole walitud. Süüdistusmaterjaal iseenesest aga nii nõrk ei ole, nagu siin mõnelt poolt ette toodi, peasjalikult need seletused, mis käisid Kreuks'i kirja kohta. Toodi ette, et ei olla selgeks tehtud, kas see kiri ülepea Kreuks'i poolt kirjutatud oli. Selle kohta olen mina teises arwamises. Kreuks'i juurest leiti palju materjaali, muuseas üks taskuraamatu blokk; kirjast oli näha, et tema oli kirjutatud sarnasel paberil, kui see blokk. Kirjale ei olnud Kreuks küll mitte oma nime alla kirjutatud, waid kellegi Kullerkup'u nime, kuid kirjast oli näha, et ta oli sama käega kirjutatud, nagu kirjutused Kreuks'i taskublokis. Selle kohta oli ka ekspertiis tehtud ja ka ekspert oli jõudnud arwamisele, et kiri on sellesama isiku poolt kirjutatud, kelle käega on kirjutatud kõik märkused Kreuks'i taskuraamatus. Sellepärast see asjaolu, et kiri Kreuks'i poolt kirjutatud, näitas komisjonile olewat päris selge. (Wahelhüüded: Mis seal kirjast oli?) Siia juurde tuli Linkhorst'i tunnistus, mis asjalugu kinnitas. Kordan weel, meie ei mõista siin Lauristin'i üle kohut, meie peame ainult otsustama, kas kohtuuriija on siin sihilikult talitanud, kui ta Lauristin'i wahi alla wõttis, wõi mitte. Komisjon leidis, et sarnane oletamine ei ole millegagi põhjendatud ja sellepärast komisjoni enamus otsustas, et Lauristin'i wahi alt wabastamise nõudmine ei ole küllalt põhjendatud.

Härra rkl. Ast'i poolt toodi muuseas ette see asjaolu, et Lauristin tuleks wangist wabastada sel põhjusel, et teda süüdistatakse poliitilises kuriteos, poliitilisi süüdlasi ei tulla aga kunagi wahi alt wabastamata jätta, waid neid tulla alati wabastada. Sarnase seisukohaga ei wõi mina kuidagi mitte ühineda. See seisukoht wõis küll wastuwõetaw olla endise Wene tsaariwalitsuse ajal, kus meie maksawat riigikorda täies ulatuses ülepea hästi tunnista ei tahtnud ja sellepärast süütegusid, mis olid sihitud makswa riigikorra wastu, ülepea mitte täielikult kuritegudeks ei lugenud, kuid praegu on asjalugu koguni teine. Meie oleme ise riigi loonud ja igatahes üks meie Riigikogu peaulesannetest on meie riiki ja riigikorda kaitsta. Kui meie seda ülesannet ei täida

ja meie riigikorra kaitseks, mis kindlustatud meie põhiseadusega, midagi tõsist ette ei wõta, siis minu arusaamise järele ei saa meie oma ülesandest õieti aru.

Juhataja L. Raudkepp: Komisjoni ettepanek on järgmine: „Johannes Lauristin'i wahi alt wabastamist mitte nõuda.“ Teistsuguseid ettepanekuid tehtud ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse. Sekretäär loeb hääli.) Komisjoni ettepanek on saanud poolt 46 häält ja wastu 24, sellega wastu wõetud. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Palun sõna erakorraliseks teadaandeks.) Et mul teadaande sisu teada ei ole, ei saa ma Teile sõna anda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): (Juhatajale paberit andes.) Olge head, siin on. Mina konstateerin fakti...

(J. Piiskar (is.): annab juhatajale midagi kirjalikult.)

Juhataja L. Raudkepp: Kirjalik teadaanne peab juhatusele waremalt sisse antud olema. Nüüd ei ole minul aega seda lugeda ja sellepärast ei saa ma Teile sõna anda.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Mina konstateerin fakti, et...

Juhataja L. Raudkepp: Rkl. Reesen, Teil ei ole sõna. (Müra ärarmiselpahemaltiiwal. Juhataja kõlistab.)

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Palun sõna faktiliseks märkuseks.

Juhataja L. Raudkepp: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Riigikogu enamus, kes mitteõiglaste walimiste tõttu väga näopärane, on tänasest peale klassiteadlistele töölistele wõitluskinda wälja wisanud, öeldes, et tema edaspidi, kui kaitsepolitsei töölisteesitajaid wangikodadesse wiia... (Paremalt poolt: See pole kellegi faktiline märkus.)

Juhataja L. Raudkepp: (Kõlistab.) Rkl. Reesen, ma wõtan Teilt sõna ära. (Jalgadega põrutamine ja protestihüüded äärmiselt pahemalt tiiwalt.)

J. Reesen (wäljasp. rhm.) (Kõnetoolilt lahkudes): Niisugust wägivalda pole weel enne tarwitatud. (Müra ja hüüded pahemalt poolt: Pro-

testeerime sarnase wägiwalla wastu ja lahkume protestiks Riigikogu koosolekult.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu läheb päewakorra V. punkti juurde.

(J. Piiskar (is.): Härra juhataja, ma palusin sõna erakorraliseks teadaandeks.)

Minule pole midagi teatatud.

(J. Piiskar (is.): Härra juhataja, mina andsin juhatusesele selle teadaande sisu.)

Mina ei leia, et selles paberis oleks midagi öeldud teadaande sisu kohta. (Hüüded pahemalt tiiwalt: Juhataja ei oska kirja lugeda. J. Piiskar (is.): Protesteerime juhatusetegevuse wastu ja lahkume protestiks koosolekult. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma liikmed lahkuwad saalist.)

P. Keerdo (töörp.): Teatan, et protestiks juhataja tegevuse wastu koosolekult lahkume. (Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma liikmed lahkuwad saalist.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

11. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Hariduskommisjoni aruandja **H. Bauer**: Austatud Riigikogu liikmed. Käesolew seaduseelnõu, mis keskkooli puudutab, on

täiesti analoogiline usuõpetuse küsimusega algkoolis. Rahwahääletamise tagajärjel on algkooli-seaduses mõned paragrahwid muudetud, ja nimelt need paragrahwid, mille läbi usuõpetus, mis oli välja jäetud, nüüd uuesti sisse tuli. Riigikogu hariduskommisjonis arutati seda küsimust keskkooli suhtes õige pikalt ja laialt läbi ning komisjon teeb omalt poolt kaks paralleel ettepanekut. Esimene ettepanek kriipsutab seda alla, et rahwas usuõpetuse algkoolis leidis tarwiliku olewat. Et aga meil ühtluskooli põhimõte maksew on, keskkooli-seaduse § 2 järele, kus on öeldud, et awalik keskkool moodustab ühtluskooli teise järgu, siis on iseenesest mõista, et keskkooli peale tuleb waadata, kui algkooli kõrgema täienduse peale, see tähendab, et ka keskkoolis samad kaswatuslised põhimõtted peawad olema, kui algkoolideski ja nende põhimõtete loogili-

seks järelduseks peab olema, et ka keskja algkooli õpekawa saaks harmoonilisesse kooskõlasse wiidud. Nüüd on aga niisugune seisukord, et esimesel augustil rahwahääletamise tagajärgede puhul wõetakse usuõpetus algkooli sisse, aga selsamal 1. augustil astub ellu awalikkude keskkoolide seadus, kus seisab, et usuõpetus tuleb keskkoolist wälja heita. See ei oleks igatahes mitte loomulik ja sellepärast leidis pool osa komisjoni liigetest demokraatliku liidu ettepaneku täiesti tarwiliku ja wastuwõetawa olewat, kuna teine pool komisjoni liigetest paneb ette seda seaduseelnõu tagasi lükata ja kriipsutab sellejuures alla, et kui algkoolis on rahwahääletamise tagajärjel usuõpetus wastu wõetud, siis sellest weel ei järgne, et ka keskkoolis usuõpetus sisse saaks wiidud. Peale selle leiab see teine pool komisjoni liigetest, et seda küsimust praegu soowitaw ei ole arutada, kunni haridusministeerium ei ole weel täielikult algkooli programmi wõi õpekawa wälja töötanud. Nii on siis selle seaduseelnõu kohta kaks paralleel ettepanekut.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kuulutan weerandtunnilise waheaja, siis algawad pikemad läbirääkimised. (Naer. Wahelhüüded: Kust Teie seda teate. J. Laidoner (põl.): Härra Wirma hakkab pikemalt rääkima.)

Waheaeg algab kell 6.45 min.

Koosolek jätkub peale waheaega kell 7.05 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

L. Raudkepp (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Praegused olud on teisemad, kui need, mis minewal sügisel, kui Riigikogu arutas usuõpetuse küsimust. Wahepeal on midagi sündinud, ja see ei ole mitte wäike, mis sündinud on. Rahwas on oma rõhuwa enamusega wälja kuulutanud, et tema kristlik rahwas on ja et tema soowil usuõpetust antaks algkoolides. See enamus, mille hääletamisel usuõpetuse küsimus otsustati jaatawas mõttes, on õige suur, üllatawalt suur; mitte ainult üle poole häali ei tulnud selle poolt, et usuõpetus wõetaks algkooli kawasse, waid üle kahe kolmandiku. See on kwalifitseeritud enamus. Tähtsamatel juhtumistel, kui näituseks kedagi liiget kusagilt seltsist wälja heidetakse, on tarwis $\frac{2}{3}$ häälteenamust. Siin on sama palju

hääli poolt olnud ja veel rohkemgi. Igatahes on see tähtis ajalooline sündmus ja ta annab põhjust nii mõnelegi erakonnale oma seisukohta rewideerida. Ei maksa siin palju teistest erakondadest rääkida, igaiüks jääb oma erakonna juurde. Näituseks, kristlik rahwaerakond on pidanud selle üle järele mõtlema, ja on selle järelduse teinud, et tema terve rahwa waimlisi huwisid tähele pannes keskerakonda kuulub. Kui 328.000 häält on antud usuõpetuse poolt, siis on arusaadaw, et suur osa hääli on tulnud sealtpoolt, kus warem selle wastu oldi. Ma olen kindel, et töölisteesitajad siin muidugi räägiwad sellest, et nende erakonna kawa ei wõi olla usuõpetuse sissewõtmise poolt. Ma nimetaksin siin ühte fakti: ühes Tallinna keskkoolis on tööliste lapsi 38% ja tingimata wõib arwata, et nende laste wanemad on oma hääled annud igatahes töölisteesitajatele ja mitte keskerakondadele. Ja kõik need lapsed peaaegu wõtawad usuõpetust. Wõib olla, on mujal ka sarnaseid nähtusi olemas, nii et härradel sotsiaaldemokraatidel põhjust on oma seisukohta rewideerida rahwa tahtmisele wastawalt. Sest nii ei wõi meie rahwaga ümber käia, nagu tsaariwalitsus, kes lubas 17. oktoobril teatud wabadusi, aga siis hakkas tagasi tõmbama. Rahwas on oma hääletamise kaudu wälja kuulutanud: mina olen usuõpetuse poolehoidja. Siis ei wõi seda mitte tagasi kiskuda, kui näituseks, tulakse ja öeldakse, et see hääletamine olewat käinud ainult algkooli-seaduse kohta ja ei käiwat mitte keskkooli-seaduse kohta. Nii ei wõi meie rahwa tahtmist hinnata, waid meie peame tõesti erapoolelt rahwa otsuse ees seisma, ja rahwa rõhuw enamus on igatahes ütelnud: mina olen kristlik, tehke, mis tahate. Usuõpetuse wastased, mis teie tahate teha selle kristliku rahwaga?

Et ma nüüd natukene ka sisuliselt räägin usuõpetuse kohta, kaua ma Teie tähelepanu, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei hakka waewama. Miks oleks usuõpetus tarwis olema awalikkudes ja üldse igasugustes keskkoolides? Ma nimetaksin siin esmalt ühte: Usk igatahes on samasugune autonoomne hingeelu wald nagu näituseks esteetiline wald. Kui noort inimest ei õpetata selles aines, siis ei anta mitte wõimalust, et tema usuline wald wõiks wälja areneda. Ja ometi püüame meie kooli kaswatuses selle poole, et noor inimene ennast täielikult wõiks wälja arendada. Usuõpetuse küsimusega on

ühendatud kõiksugu ilmawaate küsimused, mida mitte tähele panemata ei wõi jätta. Wõib öelda, et see ehk on liiga warajane neile. Aga wõib ka olla, et siit saadik ei ole mitte osatud neid küsimusi tõsiselt ka usu waatekohalt tähele panna. Kaswatus ja õpetus ei tohi ühtki walda inimese elus ignoreerida, olgu see kas spordi, see on — kehakaswatuse, wõi teadmise alal wõi teatud tunnete wõi terve hinge walla wäljaarendamises. Kui siin kool ignoreerib ühtki osa, siis ei ole see kaswatustöö mitte täielik, ja need noored inimesed, kes seal koolis käiwad, on hariduse poolest igatahes puudulikud, sest nad ei ole suutnud harmooniliselt oma terwet hingeelu wälja arendada. Ma lisaksin sellele veel ühte juurde: on niisugune arwamine olemas, nagu oleks praeguse aja mõtteteadus usuwastane. Seda ei wõi kuidagi wiisi tõendada. Umbes 20 wiimast aastat on igasuguste usuiliste woolude wastu just nimelt sõbralikud olnud ja müstiline wool, mille üle warem naerdi mõtteteadlaste seas, on suurenenud ning mõtteteaduse orientatsioon on teise sihi saanud. Nüüd ei tule keegi tõendama, et mõistus olewat kõige kõrgem waimutöö abinõu. See oli kord 100 aasta eest nii, aga praegusel ajal ei ole see mitte nii, waid nüüd on juba teine seisukoht ilmsiks tulnud. Elu waadeldakse nüüd nii, et hinge läbielamiste peale palju rohkem rõhku pannakse. Kui mõned nüüd arwawad, et mõtteteadus uuemal ajal sama waenulik on kui 50 wõi 100 aasta eest, siis on see ekslik. Praegu on põhjalik pööre juba ilmsiks tulnud. Kes asja wähegi tunnewad, wõiwad seda kinnitada. Mis puutub nüüd sellesse, mis läbi wõtta keskkoolis usuõpetuse alal, siis kuulub siia tutwunemine piibliga, siis tuleb kiriku ajalugu, aga mitte selles mõttes, et sündmustikku läbi wõtta, — sündmustik on siin nagu kõrwaline asi, — waid peasi on siin suurte isikute ja suurte iseloomude tähelepanemine ja kirjeldamine. Siis tuleksid kõiksugu muud kirjeldused, mis osalt usuajaloolist laadi on, et tähele pandakse teisi uskusi näituseks, ka Eesti paganausku; peale selle veel ilmawaate küsimused. Siis õpib noore inimese hing tundma, mis poolest kristlik kultuur ja usk kõrgemal seisawad, kui paganlised usud. See igatahes arendab noore inimese hinge. Ja neid noori on ikkagi küllalt olemas, kes endale midagi ka hingeliselt, mitte ainult teadusliselt tahaksid wõita usuõpetusest. Meie wormel on lihtne: kes soowib, wõib

õppida, kes ei soowi, sellele usku peale ei sunnita. Arwesse wõttes Eesti rahwa rõhuwa enamuse otsust usuõpetuse asjus, rõhutan weel kord, et rahwa otsus tõesti tõsine oli. Elementaarselt on tema awaldatud ja selle arwamisega tuleb tingimata rehkendada, et usaldus, mis juba osalt on kõikuma hakanud rahwa ja Riigikogu wahel, et see usaldus mitte ei häwineks, waid et rahwas hakkaks rohkem usaldama oma Riigikogu ja et need saadikud, kes sellel ehk teisel arwamisel on, ikkagi, demokraatlikes riigis olles, ära näeksid, et rahwas on siin mõõduandja. Ega meie ometi rahwa peale wõi waadata, nagu Israeli rahwa juhid ütlesid, et rahwas, tema ei tea ju seadusest midagi, tema olgu ära neetud. Seda meie iialgi ei wõi öelda, waid rahwa tahtmist tuleb kindlasti arwesse wõtta. Tuleb oma rahwast armastada, ei mitte ratsutada printsipi hobuste seljas, waid tuleb eluoludega rehkendada. Ja need riigimehed on õiged riigimehed, kes seda oskawad teha. Siin palju raskust ei ole, arwud on meile antud. On ainult tarwis, et meie oma silmi ei sulu, et meie seisukoha kõrgusel oleksime, et Riigikogu igapidi kõik rahwa elu huwisid tähele paneks ja asju niiwiisi korraldaks, et tõesti usalduse side kujuneks wälja rahwa ja Riigikogu wahel. Sellepärast teen ettepaneku, et awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus I lugemisel wastu wõetaks.

P. Treiberg (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Aruandja Bauer juba tähendas, et hariduskommisjonis selle eelnõu hääletamise juures hääled pooleks läksid. Pooled soowisid, et Riigikogule see seadus esitataks tagasilükkamiseks, kuna teised pooled soowisid eelnõu wastuwõtmist. Kuna siin aruandja kui ka eelkõneleja poolt väga puudulikult neid argumente ette kanti, mis selle seaduse tagasilükkamist põhjendawad, siis tahaksin ka mina selle teise poole arwamist, kes seadust tagasi lükata soowiwad, weel puudutada. Tahtsin seda õieti lühidalt teha, et aga eelkõneleja teatas, et peale waheaja algawad pikemad läbirääkimised ja ise ka pikalt rääkis, siis on mul wõimalus neid argumente pikemalt ette kanda.

Üks argument on see, et rahwas olla rahwahääletamise läbi näidanud, et nagu soowib ta, et terwe meie kool peab seisma kristliku kaswatuse ja kristliku kultuuri põhjal. See argument näib nagu ümberlükkamatu olevat, kui tema peale nii pea-

liskaudselt waadata. Siiski ei saa meie wiimasele rahwahääletamisele nii suurt ja kardinaalset tähtsust anda kui eelnõu siseseandjad wäidawad. Minu arwates rahwahääletamine ei luba koguni nii suuri ja laiaulatuslisi otsuseid usuõpetuse õpetamise kohta teha. Siin peawad kindlad pedagoogilised põhimõtted olema, kristlased seletawad, et meie rahwas on sellele alusele asunud, et meie kool peab seisma kristliku kaswatuse alusel ja et ka siis keskkool sarnasele alusele nihutatud peab saama. Rahwahääletamisel seisis küsimus tõepoolest ainult selles, kas usuõpetust õpetada algkoolis riigi kulul wõi lastewanemate kulul, kuid oma kõnekoosolekul seadsid usuõpetuse kaitsjad küsimuse nii üles, kas usk wõi mitte usk. See on küsimusele koguni laiema laadi andmine. Rahwahääletamisel oli üks kindel seadus, mis käis selle kohta, kas algkoolis usuõpetust antakse riigi kulul wõi mitte. See on ju juriidiline tõsiasi, mis meie ees seisab ja kaugemale minna sellest faktist pole waja. Wastasel korral wõiksime kristlaste seletusi edasi arendades õieti weidrate järeldusteni jõuda. Kui usuõpetus algkoolis sees on, siis ei tähenda see sugugi, et tema peab näituseks ka politseikursustel, tehnikumis ja ülikoolis sees olema. Wene ajal oli ülikoolis teatud „bogosloowie“, mida nõuti kõigilt õigusulistelt. Siis tehke siit järeldus, et kõik üliõpilased ka nüüd peawad seda „bogosloowiet“ tundma. Minu arwates oleks see pöörane seisukoht, kui meie seliast wiimasest rahwahääletamisest teeks sarnase järelduse, et terwe kultuur ja kaswatus oleks kristliku waiba all. Meie rahwahääletamine annab meile ainult niipalju, et usuõpetust õpetatakse algkoolides riigi kulul ja muud midagi. Kui tahate usuõpetust teistesse asutustesse wiia, ülikoolis ja igalpool sunduslikuks teha, siis ei saa seda mitte sel teel, et teie ainult wiimast rahwahääletamist tõlgitsete. Teie peate asja siis uuesti kaaluma hakkama. Edasi, mis puutub rahwa tahtmisesse, siis ei saa teie mitte siin julgesti kätt wastu rindu lüües ütelda: „Waadake, meie enamus on ¾! Mis teie tahate!“ Rahwa hing on üldse sarnane asi, mida kergesti ei saa mõõta, et waadakse, ¾ see on kõik. Asjalugu seisab selles, et kuigi meie praegu demokraatlik riik oleme, kuigi asume demokraatlikul seisukohal, siiski ei pea meie igatepidi oma rahwast idealiseerima, ei pea oma armastust rahwa wastu sel teel üles näitama, et kõiki rahwa enamiku

soowe ja tahtmisi täidame. Kui meie näituseks rahwahääletamisele paneme, et kas tuleks algkooli õpeaeg nelja kuu peale lühendada jne., siis usun, et ka see ettepanek läbi läheks praeguse seisukorra juures, praegu läheksid niisugused kultuuriwastased ettepanekud kah läbi. See ei näita sugugi rahwa armastust, kui me kooliaega lühendaksime sel ettekäändel, et tema tahab, et meie algkoolides oleks õpetus kolm kuud, aga mitte kuus kuud, waid meie rahwa haritud kihid, tema waimline eliit peab püüdma rahwast wabastada kõigist niisugustest minewiku traditsioonidest, wanadest orjaaegsetest arwamistest ja teda kõrgemale wiia, aga mitte igalpool „jah“ ja „aamen“ ütelda, kui seda rahwas tahab. Ka meie põhiseaduses leidub niisugune eeldus, et kõik asjad mitte rahwahääletamise alla ei käi. Juba põhiseaduses on see ette nähtud, et rahwas mitte kõikides küsimustes kompetent olla ei saa. Ma toon weel ühe näituse. Kui meie räägime kirjanikkude ja kunstnikkude toetusest jne., see eelnõu tuleb warsti arutusele, ja kui teie tahate seda seaduseelnõu rahwahääletamisele wiia, siis kukub tema tingimata läbi. Kuid, kes kultuuri austab, kes tahab rahwa kultuuri tõsta, see hoidub sellest ja ei pane seda eelnõu mitte rahwahääletamisele. Rahwa hingega tuleb pehmelt ümber käia ja tuleb takti tunda, mis tuleb rahwahääletamisele panna ja mis mitte. Siis edasi. Kui usuõpetus meil rahwahääletamisel oli, siis wiidi see küsimus pahatihti pedagoogiliselt ja juriidiliselt pinnalt üle sotsiaalpoliitilisele pinnale. Mul oli juhus wiimase rahwahääletamise puhul kuulda terve rida kõnesid usuõpetuse kohta sealtpoolt laagrist. Ma olen ka ise selles küsimuses kõnesid pidanud, olen asjaga enam-wähem tuttaw ning nägin, et see küsimuse walgustamine kiriklikkude organisatsioonide ja nende edustajate poolt, oli äärmiselt ühekülgne. Ikka mindi selle peale wälja, et usk on rahwale tarwilik, et usk on ühiskonna alus, et usk on praegu hädadaohus ja meie oma eluinstinkti tõttu peame usku kaitsma ja rahwahääletamise poolt hääletama. Sellega wiidi kogu see asi juriidiliselt ja pedagoogiliselt pinnalt üle sotsiaalpoliitilisele pinnale. Tehti sellest wäikesest küsimusest terve ühiskondliku korra alalhoidmise küsimus. Ja, et meie riik ei ole mitte üleliiga pahempoolsete kalduwustega, nagu Riigikogu koosseisustki seda näha, siis oli loomulik, et kõik need kodanikud, kes soowisid ole-

wat ühiskondlikku korda kaitsta lõhkumate tendentside eest jne. andsid hääle usuõpetuse poolt, see tähendab — andsid hääle hoopis teistel motiividel, teistel põhimõtetel, mitte pedagoogilistel põhjustel, waid puhas juriidilistel ja ühiskondlistel põhimõtetel. Sellest on näha, et seda rahwahääletamist ei saa mitte wõtta, kui mingisugust absoluutset tegurit, lõpusõna, ega ole ta midagi lõpulikku. Meie praeguse rahwahääletamise eelnõu poolehoidjatel oli tarwitada wõimas organisatsioon, meie kirik, ja see on niisugune organisatsioon, kellel on määratu wõim rahwa peale ja kes wõis ühekülgse orientatsiooni sihis määratu suure aparaadi liikuma panna selleks, et teatawat sihti kätte saada. Agitatsioon, hästikorraldatud kujukul, wõib praegu, mil laiad hulgad weel wähe arenenud, imet teha, millist asjaolu näituseks Wene enamlased oskawad suurepäraselt kasutada. Kui meie kommunistidel ka sarnane aparaat oleks, kui kirik, siis wõiks Eesti riigiga lugu kergesti täbaraks minna. Sarnane hea agitatsioon aitas tuntawal määral seda hulka suurendada, mis usuõpetuse poolt oli. Wõidakse öelda, et waadake, agitatsioon on paratamata ja meie oleme kõik käinud kõnekoosolekutel jne. ja et igauks meist wõlgneb teatawal määral tänu agitatsioonile selle eest, et ta Riigikogusse pääsenud. See analoogia ei kannata siiski arwustust wälja, sest Riigikogu walimiste ajal oli 24 erakonda; igas walimisringkonnas tehti kihutustööd, kui mitte kõigi 24., siis vähemalt 14—15 erakonna poolt, nii walgustati siin küsimusi igalt seisukohalt, kuna aga rahwahääletamise ajal peajasjalikult kõnelesid ainult kristliku woolu edustajad. Kui teised sinna hulka läksid, siis neile ei antud sõna, kas lõpetati koosolek enne ära, ehk toodi orel argumendiks, et see pidi taewaste wägede kõrgust näitama. Waadake, niisugune ühekülgne agitatsioon on palju vähem wäärt, kui meie Riigikogu walimisteaeagne agitatsioon.

Neid rahwahääletamise tagajärgi ei saa kuidagi wõrrelda meie Riigikogu walimiste tagajärgedega ja sellepärast nende peale nii wäga tugeeda ei tohi. Kuigi meil on suur protsent inimesi, kes läbi ja läbi usklikud on, siiski arwan mina, et rahwahääletamisel häälte protsent nii suur oli nende eriliste asjaolude tõttu, mis walitsesid, agitatsiooni tõttu ning selle tõttu, et küsimus wiidi teisele pinnale, sotsiaalpoliitilisele pinnale. Praeguse küsimuse

otsustamisel, usuõpetuse keskkooli wiimise seaduse arutamisel, ei saa seda wiimast rahwahääletamist mitte wõtta kui niisugust argumenti, mis kõik teised argumentid korraga surnuks lööks, korraga uperkuuti ajaks. Selle tõttu on meie rühma seisukoht kui ka kõigi nende seisukoht, kes komisjonis seaduse wastuwõtmise kohta eitawale seisukohale asusid, sarnane, et kuigi rahwas oma hääletamise tõttu nõudis usuõpetuse wiimist algkooli sundusliku õpeainena, see iseenesest küll midagi ei tähenda teiste koolide kohta ja see ei ole mingisugune pedagoogiline argument.

Teiseks tuuakse siin ette härra Bauer'i ja Raudkepp'i poolt pedagoogilisi argumente, juhitakse tähelepanu selle peale, et palja mõistusega ei saa inimest igakülgsest arendada, ei saa inimesest harmoonilist terwikut luua, et on tarwis inimesele mõistuse kõrwal midagi muud anda. Tõepoolest on tarwis inimest arendada selles sihis, et tema saaks wäärtuse otsuseid teha, mitte ainult otsuseid olemas olemise kohta, waid ka otsuseid selle kohta, mille poole peab püüdma, mis tuleb taotella. Sellele nõudele kirjutawad muidugi kõik õiged pedagoogid kahe käega alla. Tõepoolest on haridus wiimasel ajal niiwõrd mehaniseeritud, ühe jagaja peale wiidud, et siin tarwis on suuremat rõhku panna teiste elementide peale. Nii meil kui ka mujal tuleb suuremat rõhku panna kõlbliste probleemide peale ja tuleb kaswatust selles mõttes arendada. Kui meie waatame moderne woole pedagoogikas, siis leiame, et suured juhud pedagoogikas just rõhutawad tahte arendamist, mis inimese iseloomule selgroo annaks ja mis teda siis wõimaldaks tegutseda ühes kindlas suunas. Selles mõttes on kõik praeguse aja kuulsamad pedagoogid enam-wähem ühele seisukohale asunud. See iseenesest ei tähenda weel sugugi, et usuõpetuse kooliwiimine oleks selleks ainsaks elementiks, millega seda tahet kaswatada, millega õpilases arendada kõiktarwilised wäärtuse otsused.

Kui meie praeguse aja usuõpetust waatame, siis näeme, et usuõpetust õpetatakse mitmel maal mitmel wiisil, mõnel pool on see konfessionaalne, mõnel pool interkonfessionaalne. Kus usuõpetus interkonfessionaalne on, seal on tema sagedasti ainult teadmiste kogu, seal wõib tema pakkuda ainult teatawaid teadmisi üksikute usuharude kohta, Buddha usu, Muhamedi usu

ja ristiusu kohta, seal tutvustab tema meid mitmesuguste faktidega usuelu wallast, nii et seal on usuõpetus ainult üks mõistuse arendamise wahend ja suurendab ainult seda teadmiste bagaashi, mis õpilane nii kui nii teistes tundides omandab. Kui nüüd usuõpetus interkonfessionaalne on, ei saa tema seda sihti saawutada, mis usuõpetuse kaitseks ette tuuakse, tähendab, tema ei jaksa küllalisel määral inimese tahet kaswatada, inimesele wäärtuse otsuseid wõimaldada. On aga usuõpetus konfessionaalne, siis ei ole minu arwates lugu ka mitte palju parem, sest nagu teada on ristiusu kirik lagunenud õieti mitmesse sekti ja mitmesse rühma, mille wahel õieti suured wastolud on, rohkem wastolu punkte kui ühiseid punkte. Ristiusk on omal ajaloolise arenemise käigul paljuist ajajärkudest läbi käinud, nii et kui meie räägime ristiusust, siis ei saa rääkida ühisest ristiusust kui mingisugusest terwikust, sarnast asja ei olegi. On olemas Jeesuse õpetus, Pauluse õpetus, Augustiinuse õpetus ning uuemal ajal terwe rida teisi, meil Eestis näituseks, härra Tallmeister'i oma. Ma ei hakka siin Saksa usuteaduse uuemaid woole esitada. Ristiusku kui orgaanilist ilmawaate süsteemi, nagu see keskajal oli, ei ole praegu olemas. Kui meie nüüd asume seisukohale, et usuõpetus peab olema konfessionaalne, siis peame walima igatahes teatawa dogmaatilise süsteemi ja seda õpilastele sisendama. Peame otsima seda õiget süsteemi, mille abil inimesed kõlblisteks kaswaks. Kui usuõpetus riigi kätte wõtta, kes peab seda süsteemi walima? Kes walib selle õige usulise woolu, õige usulise õpetuse wälja, see jääb lahtiseks. Öeldakse ju ka, et waadake, selle jaoks on haridusministeerium, las tema seab kawa kokku, mis Riigikogule wastuwõtaw pedagoogiliselt ja mis on kõige parem. Kui meie sellele seisukohale asume, siis läheme meie tagasi nendesse aegadesse, kus näituseks Konstantiin Suur, kes ise ei olnud weel ristitud, awaldas mõju usudoogmade peale. Minu arwates ei ole kristlikule kultuurile endale soowitaw, et ilmalik wõim, mingisugune ilmalik asutus hakkaks ette kirjutama usuõpetuse süsteemi. Härra Raudkepp tähendas siin õieti, et usuõpetus on täiesti autonoomne wald, mis peab arenema iseseiswalt, shabloniseerida siin midagi ei ole, ei ole siin midagi ette kirjutada, sest see oleks kahjulik usule endale. Riigi kätte usuõpetuse programmi anda ei ole kuidagi moodi

soowitaw. Õiged usklikud, kes ise oskawad näha usuolu õiges walguses, peaks just nõudma usuolu täielist wabadust. Kui usuõpetus rahwahäätamisel oli, siis rääkisin mina ühe konsistooriumi liikmega. Ma küsisin temalt, kust see usuõpetuse kawa tuleb. Tema aga wastas mulle, et kui otsustatakse ehitada näituseks Tartu-Petseri raudteed, siis ei küsi walitsus mitte, kust see kawa tuleb, sest kui asi otsustatud, siis antakse inseneeride hoolde kawa kokkuseadmine. Samasugune olla lugu ka usuõpetuse kawaga. Selle asja peale on wäga lihtne wastata, et üks asi on raudtee ja teine asi on usk. Inseneerid ei hakka mitte soowitama kolmerööpalist raudteed, waid tingimata kaheööpalist ja kõik inseneerid teewad enam-wähem ühe-taolise kawa; küsimused lähewad ainult lahku wäiksemas üksikasjus. Usuõpetuse kawaga on aga lugu sootuks teine, sest usus puuduwad need wastuwaidlematult kindlad tõsiasjad, millega me teaduses ja tehnikas opereerime. Siin on küsimused sagedasti niiwõrd tumedad, et me ei tea, kus on algus ja kus ots. Kas on Kristus jumal wõi ei ole seda mitte? Niisuguseid küsimusi wõib tekkida palju, kunni lõpmatuseni. Kes teoloogiat natukenegi on jälginud, see wõib näha, kui segased temas esitatud andmed on. Tekib küsimus, kas on waja usuõpetust hakata ilmaliku wõimu poolt normeerima. Meie paneme sellega jälle ilmaliku wõimu, nagu Konsultantinus Suure ajal, inimese südame üle. Praegune haridusministeerium on minu arwates küll kaunis mõistlikult teinud, et ta usuteaduse kawa kokkuseadmise austatud kuraator, härra Peeter Põld'ile on annud. Härra Põld'i kawa wõib wäga hea olla, aga selle sama härra Põld'i wend härra Harald Põld ei ole wast sugugi sellega rahul, tema arwamine wõib hoopis teistsugune olla. Tulewane kirikupäew wõib härra Põld'i kawa kahe käega wastu wõtta, kuid meie õiged kristlased lükkawad selle kawa tagasi. Meie ei tea mitte, kas see kawa tuleb algkoolides tarwitu-sele, wõib olla tuleb järgmine minister, kes leiab, et usuõpetuse kawa kokkuseadmine ei tule mitte härra Peeter Põld'i kätte anda, waid see tuleb härra Harald Põld'i kätte anda. Sellega on wäga küsitaw, kuidas usuõpetusega lood kujunewad. Praegu ei ole meil meie algkooli kohta mingit selgust, meie ei tea, kuidas hakatakse algkooli lapsi usuõpetuse alal õpetama. Oleks enneaegne olema hakata otsuseid tegema keskkooli kohta. Siis

weel edasi on öeldud, et usuõpetuse kawa nõutakse, aga geomeetrias ei nõutud mingisugust kawa. Siis, kui meie selle aine algkoolile tarwilikuks tunnistasime, siis wõib jällegi wastata, et geomeetrias on wälja kujunenud teatud faktiliste andmete kogu, teataw kindel süsteem. Keegi ei hakka meie koolides õpetama geomeetriat näituseks Lobatschewski järele, waid ikka wõetakse läbi ainult Eukliidi elemendid, kuigi enam-wähem muudetud kujul, kuna usuõpetuse alal just need kindlaks kujunenud teaduslikult proowitud faktid puuduwad. Meie liigume usuõpetuse asjus alles oletuste wallas. Meie ei lähe seaduste andmisel ühegi asja peale wälja, mida meie mitte ei tea. Kui meie ühte uut asja tahame otsustada, siis meie peame ka selle asja kawa teadma, ja peame teadma, kuidas seda asja õpetada. Kui meil tõesti asi nii kujuneb, et usuõpetus keskkoolis läbi läheb ja kui meie haridusministeerium nii liberaalne on, et ta püüab usuõpetust uuendatud kujul keskkooli wiia, siis ei saa jälle mitte eeskujulisi pedagoogiliselt haritud õpetajaid. Eeskujuliste usuõpetajate ettevalmistamist ei ole weel praegu ka Tartu ülikooli juures mitte korraldatud. Tartu ülikooli juures asutatakse didaktiline seminaar, kus valmistatakse õpetajaid ajaloos, keemias, keeleteaduses, loodusteaduses, matemaatikas, jne., kuid ei ole mitte ette nähtud, et selles seminaaris oleks ka üks osakond jäetud usuõpetajate valmistamiseks. Nii kui nii meie ülikoolis õpib wäga wähe üliõpilasi usuteaduse fakulteedis ja nendest ei jätku mitte praegu wabaolewate pastorikohtade peale. Praegu meil ootawad 80 keskkooli usuõpetajaid ja nende jaoks nõnda ütelda, lihtsustatud korras usuõpetajaid valmistada, see ei kõlba ka mitte. Kui teie tahate usuõpetust keskkooli wiia, siis teie peate usuõpetajate ettevalmistuse enne tarwilisele kõrgusele tõstma. Niisuguses rutulises korras, mõne suwekuu jooksul, nagu seda Inglis keelega tehti, ei saa mitte teha usuõpetusega. Siin on waja teguwõimsaid ja kindlate ilmawaadetega isikuid. Ma ei räägiks sugugi usuõpetuse wastu, kui seda õpetust oma kätte wõtaks keegi suurejooneline ja läbi ja läbi haritud isik, see teeks seda täitsa radikaalselt, ja uute meetodide järele. Mina isiklikult olen ühes koolis töötanud härra Tennmann'iga, kelle õpetuse wiis mulle wäga meeldis ja minu arust kaunis pedagoogiline oli. Minu arwates on aga meil mõned üksikud õpetajad, kes wõiks prae-

guse aja kultuurile wastawas waimus usuõpetust õpetada ja kes oleks wälja kujunenud nii, et ei hakkaks wanu rada-sid sellel alal tallama ja niiwiisi uusi ast-jaid wana wiinaga täitma. Nii et see küsimus on wäga raske.

Siin öeldakse, et teiste asjade jaoks saadakse õpetajaid, aga usuõpetuse jaoks ei saa. Mina ütlen, et ei saa ära segada usuõpetust ja näituseks Inglis keelt. Inglis keel on teataw oskus, mille kaunis ruttu wõib omandada, kuid paari suwega usuõpetajaid walmistada ei saa. Niisuguse lühikese ajaga wõite anda küll teadmisi, aga wälja kaswatada ühte eeskujulikku isikut, kellel omal oleks kindel kõlbluse tunne ja kujunenud harmooniline ilma-waade, seda teie kahe suwega ei saa, waid selleks läheb aastaid ja teatawat kauaaegset kultuurset atmosfääri waja. Selle tõttu siin ütelda, et usuõpetajad lei-duwad, see on raskuste eest silmade kin-nipanemine.

Siis edasi, keskkooli konfessionaalse usuõpetuse sissewiimise wastu räägib see asjaolu, et keskkoolis antakse edasi teadmisi süstemaatilisel kujul. Siin püütakse inimestele anda teataw teaduslik ilma-waade, ja sellepärast peawad olema kõik koolis pakutawad pedagoogilised elemen-did üksteisega kooskõlas. Inimese hing pole sarnane, et ta seisab koos teatawa-dest sahtlitest, et ühe wõtame lahti ja täi-dame selle sisuga ja teised täidame jälle teise sisuga. Inimese hing on terwik ja siin peaksid kõik osad olema oma wahel teatawas kooskõlalises wahekorras. Keskkoolis on selle tõttu äärmiselt hädaohtlik nii teha, et ühes tunnis õpetame loodus-teadust ja teises wana Luteri dogmaati-kat. Siis tekiks inimese hinges suur lah-kuminek eneses. Algkoolis, kus konk-reetne, piltlik materjal tähtsal kohal sei-sab, on teine asi ja seal wõib usuõpetus teatawaid tagajärgi anda, kui teda mõist-likult piltide waral õpetatakse. Aga keskkoolis ei wõi dogmaatilisel usuõpetusel mingit pinda olla, sest ta oleks wastolus teiste õpeainetega. Kui teie tahate harmoonilisi inimesi kaswatada, kelle seas mingit silmakirjalikkust ei ole ja kelle hinges teataw ühtlus on, siis ei saa teie keskkooli mitte usuõpetust tuua sennisel dogmaatilisel kujul. Keskkoolide iseloom just eitab eriti dogmaatikat usu alal.

Siin härra Raudkepp tõi ette, et tuleks anda õpilastele teatawaid teadmisi uskude ajaloo ja kiriku ajaloo, mina olen ka selle

poolt kui ajaloolane. Kuid see ülesanne ei lange sugugi kokku usuõpetusega, waid see on üks osa teadmistega rikastamise ülesannetest ja langeb kokku ajaloo ja seda ei saa sugugi õpetada kitsas fanaa-tik, ühe usu kindel pooldaja. Kõlblise kas-watuse probleemid on õieti keerulised ja laiaulatusega ja sellega teie weel mitte asja ei paranda, kui teie ütlete, et usuõpe-tuse sissewiimisega on meie haridusele kultuurkõlbline alus pandud jne. jne. Kui teie seda teete, siis olete äärmiselt pea-liskaudsed. Praegusel ajal töötab peda-googiline mõte äärmise elawusega selle küsimuse kallal, kuidas inimest kõlbliselt kaswatada ja kuidas inimese kõlblist kas-watust kooli kaudu tarwilisele kõrgusele tõsta. Siin lähewad pedagoogika waated üksteisest tuntawalt lahku.

Isiklikult asun mina sellel seisukohal, et kõlbline kaswatus ei ole mitte sarnane asi, mida saaks ühel teatawal tunnil õpi-lasele õpetada, waid selleks peab meie terve kool abiks olema, kus õpilastele katsutakse kõrgemaid ideesid anda. Ter-we kool peab asuma ühisel alusel, peab õpilastest juba maast madalast kaswatama teatawaid iseseiswaid isikuid, kes oma-wad teatawa wastutustunde ja kes üldse talitawad ja üles astuwad kui eetilised inimesed. On tähtis selle tõttu, et kõik õpetajad oleksid eetilise meelega ja et kõikidel õpetajatel, õieti humanitaar teaduste õpetajail sihiks oleks mitte ainult teaduste edasiandmine, waid üldse õpi-last kaswatamine. See tund, kus õpilased kõlblist kaswatust saawad, ei pruugi aga olla mitte just usuõpetuse tund eriti keskkoolis, sest usuõpetus keskkoolis on, nagu härra Raudkepp ütleb, peajasalikult us-kude ajaloo, kiriku ajaloo ja piibliteaduse õpetamine, kuid ega teie sellega weel ini-mest kõlblisemaks ei tee, waid seda teeb just eetiliste küsimuste süstemaatiline arutamine, üksikute referaatide ja mitme-suguste teiste arwustuste ja waidluste teel, ja kui teie mõjute oma eetilise mee-lelaadiga noore inimese hinge peale, siis wõib siin palju suuremaid tagajärgi olla kui usuõpetusel. Muidugi tuleb siin kõik teha süstemaatiliselt. Nii on eetilise kas-watuse küsimus palju suurem ja laiem küsimus kui usuõpetuse küsimus. Ja siin ei saa mitte nii lihtsalt asja peale waa-data, et selle usuõpetuse küsimuse ära-otsustamisega lahendub ka kõlbline kas-watus. Nagu ma juba tähendasin, murra-wad kõik praeguse aja kaswatusteadlased selle üle pead. Muuseas tuleb ka meil

Eestis käesolewal suwel kokku õpetajate kongress kõlbluse kaswatuse probleemide arutamiseks. See küsimus on äärmiselt komplitseerit ja väga keeruline ning nõuab ettevaatlikku käsitamist. Minu arwates ei ole seadusandline koda mitte selle küsimuse lõpulik lahendaja waid seda peaksid tegema haridus- ja õpetajatekogud, seda pedagoogilist küsimust tuleks põhjalikult läbi kaaluda ja lahendada õpetajate kongressil. Kõrges kojas, millel on teised, riikliku tähtsusega ülesanded, ei tuleks seda asja mitte huupi ära otsustada. Lõppude lõpuks tähendaksin mina, et meie, kui demokraatide, ülesanne ei seisa mitte selles, et igas asjas teha, mis rahwas heaks arwab, waid seisab selles, et rahwast enda järele wedada ja kultuuriliselt kõrgemale tõsta. Ma arwan, et üks pahe, mille all meie riik praegu kannatab, on wanadest traditsioonidest rippuw ilmalikule kultuurile waenuline kiriklik waim. Prantsuse riigimees Gambetta armastas korrata „Clericalisme, c'est l'ennemi.“ see on klerikalism on meie waenlane. Ka minul oli juhus wiibida wiimasel kirikukongressil, kus mul otse õudne hakkas, kui palju meil weel tagurlisi inimesi leidub intelligentsi keskel, kes ometi peaks praegusaja ülesannetest enam aru saama. Ja kui meie praegu wõtame selle usuõpetuse wastu ja anname wõimaluse nendele esimest wiulit mängida ning oma mõju awaldada, siis igatahes talitame äärmiselt kultuuri wastu. Nii et kõiki neid argumente läbi kaaludes, mis siin ette toodud, ei suutnud hariduskommisjoni pahem pool nendega mitte leppida. Meie põhimõte oli see, et see küsimus on äärmiselt komplitseerit, mida tuleb suure ettevaatusega arutada ja et meie arwates käesolewal eelnõul mitte küllalt tagatise meil ei leidu, nagu see meie kultuuri arenemise seisukohalt tarwilik oleks, siis ei wõinud meie selle eelnõu poolt hääletada, waid selle wastu. Sellepärast esitan hariduskommisjoni teise poole ettepaneku eelnõu tagasi lükata.

Juhataja **K. Wirma:** Sõna on järjekorras rkl. Bauer'il.

H. Bauer (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei wõta mitte sõna aruandjana, waid Riigikogu liikmena. Meie teame, et ajaloos on üldine nähtus, et peale sõdasid ja rewolutsioone igas riigis ja iga rahwa juures usuliste tunnete tõus märgata on. Nii oli ta saja aasta eest Prantsusmaal, nii on ta praegu Saksa-

maal, Itaalias ja ka nõukogude Wenemaal. Meil, Eestis, ei ole nii suuri wapustusi olnud, kui mõnel teisel maal, kuid siiski on märgata, et mitmed usulised ühingud wiimasel ajal õige edukalt töötawad. See tähendab, et ka meie juures on põhjusi olemas, mis rahwa hinge peale rõhuwalt mõjuwad, teatawaid usulisi tundeid wälja kutsuwad. Meie rahwa enamuse juures hakkab kartus maad wõtma, et mitmeaastase metsikuse ja tooruse tagajärjel waimlise jõu ja ideede tagawarade wähenemist karta on, mis on kogutud endistel põlwedel. Iseäranis wiimasel ajal annab ennast tunda omakasupüüdmine ja kergete lõbustuste tagaajamine. Minu tänase ülesastumise siht ei ole mitte teoreetiliselt läbi arutada, miks just keskkoolides kui ka kutsekoolides, eriti nendes koolides, kust meie tulewased haritlased wälja tulewad, usuõpetust tarwis on. Seda on selgitatud nii mitmel puhul esimeses Riigikogus, ajakirjanduses, rahwahääletamisel jne. Üht põhijoont tahaksin siiski alla kriipsutada, juba lihtsa enesekaitse püüde pärast peaks meie sundima oma alusmüürisid kindlustama, meie noortele peab kindel tugi ka usu põhimõtete suhtes antama. Ainult siis on meil wõimalik egoismi tundeid kooskõlla wiia ühiskondlise kohusetundega ja altruismi mõistetega, muidu on karta nende aluste nõrkemist, mille peale meie oleme oma elujõu rajanud. Wõib olla, et kord aeg tuleb, kus rahwas sedawõrd wälja arenenud, et nad ilma religioonita, ilma usuta tõsisist südameharidust anda suudawad. Praegu igatahes ei ole selleks mitte wäljawaateid olemas ja sellepärast ei tohi milgil tingimisel ühte enne ära lõhkuda, kui meil teist paremat ei ole asemele panna. Et selle küsimuse peale terwe ilm tõsiselt waatab, seda tõendab ka minewal aastal Genfis toimepandud kongress, kuhu ka Eestist saadik määratud oli ja nimelt praegune Tartu ülikooli kuraator härra Põld. Sellest kongressist wõtsid osa õige tähtsad pedagoogid üle ilma, nagu Forel, Spiller, Förster, Baden-Powell ja teised. See kongress jõudis ühemeelselt otsusele, et ilma usulise aluseta ja usutoeta ka kõlbline kaswatus küllalt kindlustatud ei ole. Tahan täna ainult lühidalt kokku wõttes seletada, kuidas teistes riikides usuõpetuse andmine on korraldatud ja kuidas ta ka meil peaks korraldatud olema, et meie mitte liiga lahku ei läheks teistest riikidest, kelledel wanem kultuur on kui meil. Peab tähendama, et kaugel suuremas osas Euroopas ja ka Ameerikas, kui ka meie

naaberriikidest Lätis usuõpetuse küsimus just nii korraldatud on, nagu meie parempoolsed ja keskerakonnad seda näha soovivad, ja kuidas seda mõtet ka endine Wabariigi Walitsus keskkoolide-seaduse juures Riigikogus toetanud on ja nimelt, et usuõpetus peab olema waba õpeaine, nii õpilasele kui õpetajale, et usuõpetuse tundide eest ei tule lastewanematel mitte eramaksu maksta, aga walida wõib igaüks, kas ta soovib oma lapsele usuõpetust anda wõi mitte. Teiste naaberriikide juures on palju kaugemale mindud, kui isegi meie kristlased seda oleme nõudnud. Rootsis, Soomes, Leedus, Poolas, Daanis ja teistes Euroopa riikides on usuõpetus kõigile sunduslik, Daanis ja Soomes nõutakse, et kõik rahwakiriku liikmed on kohustatud oma lapsi sundima usuõpetust õppima. Inglismaal, Shweitsis ja Põhja-Ameerika Ühisriikides on interkonfessionaalne usuõpetus sisse seatud. Seal ei õpetata mitte usudoogmasid ja osalt isegi mitte katekismust, kuid see on peasjalikult tingitud sellest, et Põhja-Ameerikas on väga palju mitmesuguseid ususeltsisid ja et neid kergem oleks ühendada, selleks on interkonfessionaalne usuõpetus sisse seatud. Nii on seal igalpool sunduslik kristlik moraliõpetus. Siin juures pean tähendama, et asi ei ole mitte nii, nagu härra Treiberg ütleb, et kõik moraliõpetus on paljas teadmiste kogu. Seal õpetatakse usku just puht usulisel alusel. Isegi niisugusel maal, nagu Ameerikas, alustatakse koolitöö koraaliga ja palwega, tundides käsitatakse wäljawõtteid testamendist, kusjuures lapse kõlblise kaswatuse peale iseäranis suurt rõhku pannakse. Just selle mõjul toetawad õpilased suurte pühade eel oma kehwemaid kaaslasi, kui ka waeseid perekondi. Mitte üksi keskkoolides ei panda rõhku usuõpetuse peale, waid ka ülikoolides nõutakse niisuguste piibliosade tundmist, mis üksikute usutunnistuste juures tülküsimust ei tekita. Huvitaw on üks asi, et Ameerika koolides kooliõpetajad kohustatud on terawalt selle üle walwama, et tundides midagi ei öeldaks, mis ühe ehk teise ususeltsi poolehoidjatele wõis haawaw olla. Kõik katsed ateismi laiali laotada peetakse täiesti lubamataks, ning õpetajad, kes selles süüdi leitakse olewat, tagandatakse ametist iga osariigi kooliwalitsuse poolt. sest teatawasti puudub seal haridusministeerium.

Tuntud Ameerika kaswatusteadlane mr. Orr kirjutas hiljuti mulle isiklikult:

„Kaugelt suurem osa õpetajaist Ameerika rahwakoolides on tõsised, otsekohesed waimliselt arenenud ja usklikud inimesed. Meie rahwas leiab, et niisugused uskliku ilmawaatega kaswatajad on ustawad juhid ja eeskujud noortele. Ainult neil on wõimalik juhuseid leida, kuidas noorte südamesse kõrgeid waimlisi ideesid inimsoo kasuks istutada. Mitme osariigi seadused nõuawad iseäraliselt noorsoo kaswatajailt, et nad oma õpilastele igaikülgset moraalilist kaswatust annaksid ja kainuse, aususe, kohusetruuduse mõttes noorte peale mõjuks. On otsekohesed korraldused tehtud usuõpetuse tundides õpetada õiget ülespidamist kaaskodanikkude ja kogukonna wastu ja truudust oma riigile, kodulinnale wõi külale, mis ennast teenetes wiimase wastu wäljendab.“

Minewal suwel oli mul kokkupuutumist Saksa ja Shweitsi koolimeestega. Näituseks on Shweitsis seminaarides usuõpetus sunduslik, kuna teistes koolides wõiwad õpilased sellest wabastatud saada. Seda wõimalust peaaegu sugugi ei kasutata, sest 99½ protsenti wõtawad osa usuõpetuse tundidest. Need koolimehed awaldasid imestust, et usuküsimus Eestis nii terawaks on läinud. Berni seminaari direktor pani seda väga imeks, kuidas meie poolt ettepanud usuõpetusele — wabale õpeainele — wõib üldse wastu hääletada. Nad ütlesid weel, et kui usuõpetust wälja heita ja seda nii mitte wabaks jätta, siis oleks see wägiwald nende wastu, kes seda õppida tahawad. Niisugune on kõigewanema Euroopa wabariigi pedagoogide waade. Selles arwamises oli ka Helweetsia wabameelne ajakirjandus. Bernis piutus mulle kätte ka wabameelne leht „Der Bund“ ja üks lause jäi mulle iseäranis meelde „Politik gehört nicht in die Schule, aber Religion gehört in die Schule“. (W a h e l h ü e: A g a r a h a k ü s i m u s ?) Rahaküsimus pole meil keskkoolide juures mitte nii teraw. Minewal aastal oli meil 44 awalikku keskkooli, kus riik õpetajate palga maksab, nüüd wõib olla 45 ehk 46, wõtame igas ühes neis läbisegamini 8 klassi. Minu arwates jätkuks alamates kahest tunnist nädalas, kuna eriklassides oleks 1 tund, nii tuleks iga kooli peale 12 tundi usuõpetust, see tähendab — pool määralise õpetaja palka. 40—50 kooli peale tuleks 22 kooliõpetajat, wõi umbes 20—25 kooliõpetajat, kui meie läbisegamini õpetaja aastapalga 150.000 marga peale arwame, siis teeks see üle

terwe riigi aastas wälja umbes 3 miljonit marka, see oleks $\frac{1}{2}\%$ terwest haridusministeeriumi eelarwest; seda wõiks meie küll kanda, see suurt wiga ei teeks, sest meie rahwas on kandnud palju rohkem kulusid, mille poolt ta ei ole, ja saab ka seda kandma. Nii wõib ka selle $\frac{1}{2}\%$ siin täiesti leppida.

Ka Saksamaal oli minewal aastal lastewanemate kogude, niinimetatud „Elternbeiräte“ walimised, mis sellepärast õige põnewad olid, et wiimastel walimistel 3 aasta eest neis õige palju oli pahempoolseid liikmeid, kes usuõpetuse wastu agiteerisid. Ja ka minewal aastal oli seal 3 sotsialistlist erakonda selles küsimuses bloki teinud, aga selle peale waatamata said usuõpetuse wastased täiel rinnal lüüa. Isegi mõnes suuremas wabrikulinna, näituseks Berliinis ja Frankfurdis, kus enne paljud olid olnud usuõpetuse wastu, said nende ühendatud nimekirjad nüüd ainult $\frac{1}{5}$ kõigist häältest. Sellest wõib järeldada, et paljud sotsialistliku erakonna liikmed tingimata usuõpetuse poolt olid hääletanud. Sel puhul kirjutas ka üks sotsiaaldemokraatide häälekandjatest, wist oli see „Vorwärts“ — „Praegu usuõpetuse ära kaotamist nõuda, on pöörasus“ — ist ein Unsinn —.

Ka Rootsimaal on koolides usuõpetus igalpool toetust leidnud. Inglismaal alatakse kõik tähtsamad ettevõtted just jumalateenistusega, riigimeeste kõnedest ja korraldustest paistab tihti õige tõsine ja sügaw usutunne wälja. Teie lugesite wist ka mõne päewa eest lehtedes, et Ameerika Ühisriikide president Harding oli ühes kristliku noortemeeste seltsis kõnega esinenud. Just nendes wanemates wabariikides on usuelule palju poolehoidu. Kõigist meie naaberriikidest ja teistest wanematest riikidest on ainult nõukogude Wenemaal niisugune kord maksew, nagu sellega usuõpetuse wastased tahawad Eestit õnnestada. Peale nõukogude Wenemaa on weel olemas kaks riiki, nimelt Prantsusmaa ja Portugaalia, kus, nagu ma tähendasin, usuõpetust riigikulul ei anta. Aga seal on see ka täiesti arusaadaw, sest neis kahes riigis, nii Prantsusmaal kui ka Portugaalias olid 20—30 aasta eest jesuiidid ja mitmesugused teised mungaordud nii kaugele läinud oma pedagoogiliste karrikeerimistega, et pea terwe rahwas oli opositsioonis mitte usuelu, waid jesuiitide wastu. (S e g a s e d w a h e l h ü ü d e d.) Jah, 5 aasta pärast wast ehk ütlete ka teie — kahju, et meie usuõpetuse wastu olime,

nüüd tuleb rohkem kontsessioone teha! Meie teame ka wäga hästi, kuidas lugu praegu Prantsusmaal on, et seal usu wastu oldi täiesti teistel põhjustel, kuid nüüd on seal tugewat usutunnet märgata ja arwatawasti tehakse seal usuõpetus warsti jälle sunduslikuks koolile.

Aga kuidas oli meil Eestis lugu? Küll mitte ükski õpeaine ei ole saanud niipalju kannatada sõjaajal, kui usuõpetus. Kuue aasta jooksul 1917 a. alates on 6 muudatust olnud: tsaariajal kunni 1917 a. alguseni oli usuõpetus sunduslik kõigile, Kerenski ajal jäi ta wabaks õpeaineiks, enamlaste ajal oli ta täiesti keelatud, okkupatsiooni ajal sai ta uuesti sisse seatud ja oli sunduslik; esimesed aastad Eesti wabariigis kunni käesolewa aasta 1. augustini on usuõpetus riigi algkoolidest wälja heidetud ja keskkoolides on ta sees; ja 1. augustist on täitsa ümberpöördukt — algkoolides on sees ja keskkoolidest wälja heidetud. Niisuguste wassingutega — kuidas wõib siin ka midagi loomulikku wälja kujuneda. Meie kõik teame, kes meie pedagoogid oleme, et wiimaste aastate jooksul meie kool õige tublisti on wälja arenenud, õige suurte sammudega edasi on jõudnud, et siin on tõsist tööd tehtud kõigil aladel kas kursuste abil, wõi on õpekawad wälja töötatud, on isikuid wäljamaale komandeeritud, õpetajad on katsunud midagi uut leida ja luua. Aga see on ainuke aine, mis täiesti sööti on jäänud, mille juures mitte midagi ei ole ära tehtud. Kui keegi siin rääkis usuõpetusest, siis oli nagu bon ton, selle üle naeratada ja õlgu kehitada. Ei ole keegi katsunud piikisid usuõpetuse eest murda, ja nii on härra Treiberg'i kartus küll asjata, et meie edaspidi keskkoolis usuõpetusega hakkama ei saa, kui meie seda ainult tahame. Keskkoolis on see aga palju kergem, kui algkoolis. Keskkoolisid on meil riiklisi ja erakoolisid kokku 60—70 ja siin ometi ükskord peame hakkama peale reformidega ja keskkooli usuõpetuse sisse wiima. Ega sellepärast ometi, et asi siiasaadik halb on olnud ei wõi käega lüüa ja ütelda, et las' läheb ka nii edasi. Usuõpetus on inimese mõtte arenemise ajalugu ja kui meie selle peale käega lööme ja ütleme, las' ta läheb, nagu ta läheb, siis on see waesuse tundemärk. Et meie selle ühe ainega hakkama ei saa mitme aasta jooksul, seda ei tohi mitte olla. Niisama hästi, kui keskajal wõideldi aastakümneid selle eest, et maakera liigub, kus keegi seda ei uskunud, aga siiski liikus ta. On õige,

et usuõpetuse õpetamises palju puudusi on. Aga ma tähendasin juba, et minewal aastal õppisid täitsa wabatahtlikult 38.000 keskkooliõpilase hulgast 23.200 ehk 64% kõigist õpilastest usuõpetust. Tallinnas ja Tartus tõusis see protsent 75-ni. Üksikutes õpeasutustes kõigub see arw mitmet moodi 30 ja 100% wahel. Kui seda weel arwesse wõtta, et õpeasutustes mõnes kohas seda ainet weel eeskawas ei ole, et koolijuhatajad heatahtlised tema wastu ei ole, ja et õpilased tihti üle õla nende peale waatawad, kes seda õpiwad ja et isegi õpilastele raskusi tehakse kooliõpetajate poolt õppimise juures, ja kui meie weel teame, et apostliku õigeusu tunnid wähestes koolides alles on sisse seatud ja et paljudel kooliõpetajatel kindlustust ei olnud mitmes koolis, siis kaswab see usuõpetuse poolehoidjate arw weel palju suuremaks. Huwitaw on ka ühte fakti konstateerida, et Eesti koolides wähem usuõpetuse wõtjaid on, kui muulaste koolides, kus enamasti 85—100% seda ainet õpiwad.

Nii on rahwahääletamine näidanud, et algkool ilma usuõpetuseta meie rahwa suure enamuse tundele ei wasta. Ja koolioludes on meil, nagu ma juba tähendasin, meie keskkooli-seaduse järele ühtluskooli põhimõte läbi wiidud ja keskkool on selle läbi ühenduses algkooliga. Selle seaduse § 2. ütleb: awalik keskkool moodustab ühtluskooli II järgu. Selle wäite loogiline järeldus on, et ka õpekawad harmoonilises kokkukõlas peaksid olema, nii et keskkooli õpekawa II järgu astme moodustaks. Kui meil 1. augustil rahwahääletamise tagajärjel algkoolis usuõpetus sisse wiiakse ja selsamal päewal keskkoolist wälja heidetakse, siis on see täiesti ebaloogiline ja ebanormaalne, ja see kutsub niihästi kodu- kui ka wäljamaal mõtlejate inimeste juures imestawa õlgadekehituse wälja.

Nii on rahwas ise ütelnud, et ta soovib usuõpetust ja siin tahaks ma tähendada weel ühe fakti peale, — siin on härra Treiberg täitsa libedale teele sattunud, — meie oleks mõlemad seadused korruga wõinud rahwahääletamisele panna. Kuid meie põhiseadus lubab ainult ühte seadust rahwahääletamisele wiia ja sellepärast on arusaadaw, et ainult algkooli-seadus wõis rahwahääletamisele pandud saada. Oleks wõimalik olnud kahte seadust korruga hääletamisele wiia, siis oleks rahwas tingimata ühel häälel ka keskkooli-seaduse poolt hääletanud. Aga

et see wõimalik ei olnud, siis ei saanud seda ka mitte tehtud. Meie teame ka wäga hästi, et meie põhiseaduse § 27. ütleb, et riigiwõimu kõrgemaks teostajaks Eestis on rahwas ise oma hääleõiguslike kodanikkude näol. Ühest ei saa ma nüüd aru: Kuidas wõisite Teie, härra Treiberg, ütelda, et rahwas ei tea, mis ta tahab ja et kui oleks näituseks töökooli printsiip rahwahääletamisele pandud, et siis ei oleks rahwas sellest midagi aru saanud. See on tõsi: töökooli printsiipi ei tunne mitte ükski rahwas, waid teda ei tunne ka paljud õpetajad. See wõrdlew näitus on Teil täitsa ebaõnnestanud. Sellepärast äratab imestust weel üks lause, mis Teie, härra Treiberg, ütlesite, nimelt: „Kas meie peame kõiki rahwa soovisid täitma?“ (P. Treiberg (sd.): Nad ei ole ju usuõpetust nõudnud.) Kuidas ei ole nõudnud, kui üle 300.000 inimest selle poolt on hääletanud. Siin tähendati, et rahwas ise ei teadnud, mis ta tahtis ja et meie kui riikliselt mõtlejad inimesed ei wõi seda kõike anda, mis ta tahab. Teiste sõnadega: rahwas on kui lapsed, nad ei tea, mis nad tahawad, meie oleme targemad ja wõime ükski selle üle otsustada!

Ma arwan, härra Treiberg, et kui asi teisiti oleks läinud, kui 330.000 häält teie poolt oleks olnud, siis teie seda mitte ei oleks ütelnud. Minu arwamine on, et meie selles küsimuses wastu hääletada ei tohi, isegi erapooletuks jääda ei wõiks meie hästi. See on rahwa otsuse wastu ja ma ei wõi mitte oma kätt tõstes teisiti ütelda, kui ma tean, kuidas rahwas seda tahab. Meie peaks selle peale enam-wähem kui wormaalse küsimuse peale waatama. Rahwas on oma põhimõtte kindlasti ütelnud, nimelt, et ta usuõpetuse poolt on, sellepärast peaks ka Riigikogu otsus ainult wormaalne olema, aga mitte nii asja sisuliselt arutama. Ja weel üks asi, Teie tahtsite, et see küsimus oleks pidanud antama õpetajate kongressi otsustada. See oli, härra Treiberg, Teie poolt kawal jesuitism! Teie teate wäga hästi, et selsamal kongressil kahe aasta eest mitte ükski õpetaja usuõpetuse poolt ei rääkinud, waid kongress otsustas igale üksikule õpetajale ära keelata, et tema ei tohi oma usulisi talitusi toimetada. Nii-kaugele läks kongress. Kui kommunistid oleks siin olnud, oleks nad ütelnud, et siin on wägistatud üksiku inimese arwamist. Niikaugale läks kongress, et ta ära keelas oma üksikuile liikmetele, et nad ei

tohi mitte usulisi talitusi talitada. Mina usun, see oli küll Teie poolt väike kavalus, kuid niisuguseid asju ei tohiks ette tulla Riigikogus. Edasi, Teie ütlete, et peaks ka juba õpeprogramm valmis olema. Ma tean ka, et programm peab ja saab ka olema. Kuid meie teame väga hästi, et õpeainete hulgas on meil näituseks joonistus ja ka seal peab programm olema. Teie ütlesite, et seal ei ole süsteemid veel mitte välja kujunenud. Kuid mõnest pildist on raske välja lugeda, et seal on kujutatud mõni kewadine päike wõi mahalangenud heinaküün. Üks õpetaja õpetab näituseks professor Köhler'i klassilist kunsti, aga teine õpetab niisugust kunsti — kust kõik wõib välja lugeda, nii futurismi, kui ka kubismi. See on ka kunst, kuid miks ei nõua Teie siin enne programmi, kui õpetama hakatakse? Kus on siin loogika? Teie loogika läheb nii (kõneleja seab sõrmed wästa mis!)! Igatahes on meil tarwis niisuguseid kodanikka kaswatada, kes mitte ainult aineliste paranduste poole riigielus ja majandusliste küsimuste poole ei püüaks, waid kes ka meie rahvast hingeliselt Euroopa kultuurirahwana näha tahaks. Kes seda tahab, see ei tohiks küll mitte praegu kõnealolewa seaduse wastu hääletada.

Th. Tallmeister (rhws. w.): Luupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõnelejad on nähtawasti õige hea meelega eelmise juhataja luba tarwitanud ja omale põhimõtteks teinud wastaseid ära wäsitada ja neid saalist välja minema sundida oma pikkade kõnedega, et siis pärast järele waadata, kumbale poole suurem hulk järele jääb ja kes siis hääletamise juures ülekaalu oma kätte saab. Mina tahaks lubada, et ma seda õigust mitte nii ohtralt ei tarwita, waid tahan peasjalikult ühe momendi peale tähelpanu juhtida ja seda, mida ütelda tahtsin, wõimalikult lühidalt kokku wõtta. Ma palusin õieti ainult selleks sõna, et ühte asjaolu alla kriipsutada, mida senni usuõpetuse kaitsjad minu arwates mitte niisugusel määral ei ole toonitanud, kui tarwis on. Et aga siin läbi-rääkimiste juures üht ja teist ette on toodud, millest mina mitte mööda minna ei saa, siis lubatagu, et ma ometi kolme asjaolu siin puudutaks. Ma tahaks seda alla kriipsutada, mis minu arwamise järele igal riikliselt mõtlejal Riigikogu liikmel tingimata selle küsimuse õpetamisel silmade ees seisma peaks. Kõige pealt ei saa ma

seda mitte kordamata jätta, mida siin mitmel korral ette on toodud, et meie, kui demokraatliselt mõtlejad, ikkagi rahwahääletamise tagajärgi tähele panema peame. Kui ma selle kawa kätte sain, mis meile koju oli kätte saadetud ja sealt lugesin, et pool osa komisjoni liigetest teise ettepanekuga esinesid, siis oli mul tunne, et siin tahetakse nalja teha, et rahwahääletamise algatajatele pistet anda, mis ehk wähest osalt teenitud oli. Ma ei saa mitte härra Bauer'i arwamist jagada, et rahwahääletamisele ei wõinud ka keskkoolide-seadust panna. Ei oleks tarwis olnud wana seadust lappima hakata, waid oleks pidanud uus seadus ette pandama, kus mõlemad küsimused ära oleks otsustatud olnud. Põhiseaduse järele oleks see täiesti wõimalik olnud. Põhiseaduse järele on ju wõimalik uut seadust rahwahääletamisele panna, milles kas wõi 100 paragrahwi wõib olla. Seal oleks siis lõpuparagrahwides ära ütelda wõinud, et käesolewa seadusega nii hästi alg- kui ka keskkooli-seaduste wastawad määrused muudetud saawad. Et seda tehtud ei ole, on rahwahääletamise algatajate süü, aga selle peale vaatamata ei wõi meie niiviisi mõtlema hakata, et meie selle hääletamise tagajärjel keskkooli arwesse wõtta ei wõi — see on minu arwates liig julge. Meie ei wõi ju ometi mitte oma rahvast nõnda rumalana endale ette kujutada, et ta soowiks usuõpetust wäikestele lastele algkoolis, kes veel madalal arenemisastmel seisawad, mitte aga keskkoolidesse, kus lapsed juba palju küpsamad on ja suuremate eluliste küsimustega tegemist teha wõiwad. On selge, et kui see küsimus oleks rahwahääletamisele läinud, ka keskkoolide kohta ta tingimata positiivselt oleks otsustatud ja seda peaks minu tunde järele nüüd demokraatlikult mõtlejad tingimata silmas pidama. Ma ei saa kuidagi wiisi imestust awaldamata jätta, kuidas siin härra Treiberg — ma ei otsusta küll mitte ülekohtuselt, — nii halwakspanewalt rahwa tahtmisest kõneles. Kõik need wõrdlused, mis tema poolt said ette toodud, ei olnud kahtlemata mitte tabawad. Seal ei olnud küsimus mitte pedagoogilistes meetodides, mida muidugi rahwas otsustada ei wõi, see jäi kõik kõrwale, waid siin taheti lihtsalt teada, kas rahwas soowib usuõpetust wõi mitte. Seda küsimust wõib rahwas ometi otsustada ja kui ta seda on teinud, peab tema tahtmist kindlasti arwesse wõtma.

Teine moment on see, mida ka siin juba on alla kriipsutatud ja mis ühtluskooli põhimõttega ja puhtpraktiliste kaalumistega ühenduses seisab. Kujutage nüüd enestele tõesti seda ette, määrane segadus sellega tuleb, kui 1. augustil usuõpetus algkoolidesse sisse saab wiidud, keskkoolidest aga wälja heidetud. Mina olen ise ka usuõpetaja keskkoolides mitmed aastad olnud ja tean, kuidas sel ajal lugu oli, kus praegusest seadusest nii aru saadi, et usuõpetust riigi kulul õpetada ei wõi, kuidas siis lastewanemad kokku tulid ja suure agarusega teid otsisid selle aine õpetamiseks. Ja see saaks nüüd tingimata sügisel jälle korduma, kui usuõpetus peaks kawast wälja jääma. Missugust mõju awaldaks see lastewanemate peale pärast seda, kui see küsimus rahwahääletamisel ometi põhimõttelikult otsustatud sai ja nemad siiski jälle selles asjas sekeidama peawad hakkama. Pandakse see küsimus uuesti rahwahääletamisele, oleks 1924 a. algul usuõpetus jälle sees. Kuna see aga kooli korra seisukohalt täitsa lubamata on, sarnaseid muudatusi ja ümberpaigutamisi kawas iga aasta ette wõtta, siis peab sellest tarwilikud järeldused tegema ja kõneallose küsimus positiivselt ära otsustama.

Wiimaks kolmas asi, mida mina just eriti tahtsin alla kriipsutada. Mulle näib usuõpetuse küsimus keskkoolide juures palju lihtsam olewat, kui algkoolis. Algkooli kohta mõistan ma weel, kui teisel arwamisel ollakse. Seal on tõesti suured raskused, kuidas õpetada, kes peaks õpetama ja missugusel määral. Ei ole kerge asi wäikestele lastele neid küsimusi selgitada. Isegi usuteadlasel on see õige raske pähkel hammustada. Mina olen ainult üks aasta usuõpetust 7—8 aastastele lastele õpetanud, see oli Prantsuse gümnaasiumis, kuhu mind kord kutsuti. Siin jäi aga sarnane tunne järele, et see määratu raske asi on, ülesanne, mis palju keerulisem on, kui keskkoolis. Mööda minnes wõiksin tähendada, et kord sunnitud olin haiguse pärast paar nädalat koolitööst eemal olema, mispärast enda asemele abikaasa saatsin. Hiljem kuulsin laste käest, et tema seda palju huwitawamalt olla teinud, kui mina. Igatahes on see näitus, et usuõpetuse küsimus algkoolides palju raskem ja tõsisem on ja seal usuõpetaja leidmine õige suurt muret teeb. Keskkoolis on lugu sootu teine, seal on igalpool usuteadlased ametis ja wõiwad palju suuremal määral õpetöö juures oma eritead-

mise tarwitada ja lastega kõiksugu probleemid arutada. Peale selle on keskkoolide usuõpetuse kawa juba seda laadi, et wabaainet seal rohkem teadusliselt käsitatakse ja kaugeltki esimeses joones usulist maiku ei kannu. Seda wiimast ei taha ma sugugi eitada, seda ei saa iseenest mõista kõrwale jätta ja ei tohigi kõrwale jääda. Igal usuõpetajal on oma usuiline seisukoht, oma wärw juures, kui ta asja käsitab ja see ei saa tema õpetamise wiisi peale mõjuta jääda, seda ei saa ega tohigi tema kuidagi wiisi kõrwale heita, kui tema klassi läheb. Aga kõige selle peale vaatamata on terve käsitamiswiis niisugune, et meie julgesti ütelda wõime, et siin päris üldhariduslise ainega tegemist on, mida senni keskkoolide usuõpetuse tundides ette on kantud. Kui ta keskkoolidest wälja jääks, siis kaotaksid lapsed ka üldharidusliselt seisukohalt niipalju, et kahtlemata ükski teine aine seda tühja kohta täita ei saa. Olen seda tähele pannud, kuidas mõned ained eritundides nii puudulikult ette kantud on, et usuõpetuse tundides mõndagi täiendada on saadud. Mäletan, kuidas keskkooli wiimastes klassides juhtumisi on olnud, et õpilastel näiteks kõige vähematki aimu sellest ei ole, mis renaissance on, niisama ei tuntud mitte neoplatonismi. Ometi on need niisugused tähtsad waimlised woollud ajaloos, mida iga haritud inimene peab tundma, kui ta minewikku ja inimkonna edukäiku mõista tahab. Neid on aga üldise ajaloo tundides nii pealiskaudselt õpetatud, et õpilaste teadmistes õige suur tühi koht järele on jäänud. Neoplatonismi käsitamise juures nägin, et isegi Platost enesest, sellest suurest Kreeka mõttetargast wiimase klassi õpilastel aimu ei olnud. See kõik on ainult näiteks selle kohta, kuidas usuõpetus keskkoolis haridust täiendab. Kui härra Treiberg muuseas ette tõi härra Tennmann'i, siis soovitaksin ma talle läbi lugeda kas wõi tema raamatu „Mooses ja prohwetid“, siis näeksite, missuguse huwitawa ja laialise materjaliga meie keskkoolides tegemist teeme. Prohwetite käsitamine laseb pilku heita Hommikumaa waimuelusse ka wana orientaalilma ühiskondlisi ja poliitilisi sündmusi silmade eest mööda käia lastes. See on üks ala, mis üldise ajaloo juures enam-wähem kõrwale jääb. Ma wõiksin, kui seda tarwis oleks, palju rohkem weel näidata, kui palju seal kokku puutumist on üldharidusega ja kuidas need tunnid õige palju kaasa aitawad seda

otstarbet kätte saada, mis keskkoolil olema peaks. Kui siin seda on ette toodud, ka muuseas härra Treiberg'i poolt, et need woolud, mis usuteadlises ilmas walitsewad, nii wäga mitmesugused on, et seal ikka see küsimus üles peaks saama seatud, missugune see usuõpetus on, kas Põld'i wõi Tallmeister'i oma, siis julgeks ma ühe asja peale tähelpanu juhtida, mina arwan nimelt, et need asjad, mis minu nimega Eestis ühendusesse on wiidud, sugugi mingisugune ülesleidus ei ole, mida wõiks Tallmeister'i usuks nimetada, waid mina olen lihtsalt tähelpanemist juhtinud nende elementaarsete asjade peale, mis usuilmas ammu juba läbi tunginud ja üldiselt wastu wõetud on. Kui aga kirikuelus niisugune konserwatiivne wool walitseb, nagu meie seda kirikupäewade ja kongressidega ühenduses tundma oleme õppinud, siis peaks ümberpöördukt nendel, kes tahawad, et sarnane wool wõitu oma kätte ei saa, püüdeks olema, usuõpetust keskkoolides alal hoida, et nendel, kes uuemate uurimiste tagajärgedega kooskõlas on oma waadete poolest, wõimalik oleks meie noorsugu neis küsimustes orienteerida. Kui teie usuõpetuse keskkoolist wälja heidate, siis korraldab kirik ta tingimata ise, selleks jätkub tal jõudu, nii nõrk tema ei ole, seda wõin ma kindlasti ütelda, ja tagajärg on see, et just need, kelle wastu teie wõidelda tahate, noorsoo oma mõju alla wõtawad ja neid tagasikiskumise waimus kaswatawad. (P. Treiberg (sd.): *Rahwas tahab wanameelset usuõpetust.*) Ma kriipsutasin ju juba esimese jao juures alla, et seda ei jäta meie mitte rahwa otsustada, missugune see usuõpetus peab olema. Rahwa asi on ütelda, et ta usuõpetust soowib, pedagoogide, asjatundjate eesõigus on aga ära määrata, mida ja kuidas nemad seal õpetada tahawad. Meie ei ole ju mitte selleks siin koos, et kirikupäewa soowe täita, waid meie ülesanne on siin riikliselt seisukohalt küsida, mis on otstarbekohane, et meie rahwale head haridust anda. Siin ei saa meie muidugi rehkendada kõiksuguste waadete ja wooludega, waid meie püüd peab olema jõudumööda seda teha, mis riiklisest ja rahwuslisest seisukohast meil pedagoogiliselt ja metoodiliselt õige näib olewat. Ütleksin tõesti, et selle joone peal meil midagi karta ei ole. See wool, mida mina kirjas olen awaldanud, on usuteadlises ilmas läbi tunginud, fakulteet seisab üldiselt sellel seisukohal, kõik

fakulteedi liikmed ülikoolis on just selle halekuulsa protestantismi wäljaheitmise wastu hääletanud, see on üldiselt teada, ja kui nüüd sarnased fakulteedi liikmed tulewasi usuõpetajaid ette walmistawad, siis ei saa praegune olukord kaua kesta. Warem ehk hiljem satuwad usuõpetajad ikkagi nende mõju alla ja see, mida nemad edaspidi koolidesse wiiwad, ei ole mingisugune obskurantism, nagu seda ehk praeguse seisukorra juures karta wõiks. Neid asju ei saa kinni pidada mingisuguste kongresside otsustega, waid need on asjad, mis ikkagi teaduslikult läbi on tunginud ja sellepärast hääletage just selle poolt, et usuõpetus saaks keskkoolidesse wiidud, et siis seda rohkem wõimalust oleks nendel, kes tõesti püüawad teaduslisel kõrgusel olla, noorsugu tutvustada suurte eluküsimustega, usu ja kõlbluse probleemiga selles walguses ja sihis, mis nüüd teaduseilmas walitsemas.

R. Penno (as.): Lugupeetud rahwasaadikud! Kui mina siin sõna wõtan, siis õieti nende wäidete tagasitõrjumiseks, mis siin usuõpetuse pooldajate poolt esile toodud. Siin tähendati lugupeetud pedagoogi härra Bauer'i poolt, et kui wäärnähtused ka teistel õpeainete aladel on, näituseks joonistuses, kus üks nii õpetab ja teine naa, et siis mispärast ei wõi see ka usuõpetuses nii olla, kuid igatahes mina sarnast usuõpetust nii ja naa enesele küll ette kujutada ei oska. Minu arwamine on, et kui midagi tahetakse anda, siis peab sellel kindel kawa ja siht olema. Siin toodi näitusi wäljamaalt, awaldati wäljamaalaste imestusawaldusi, mispärast meil usuõpetuse asi nii terawaks on läinud. Igatahes ei wastatud mitte, mispärast see usuõpetuse küsimus meil niisugusesse terawasse seisukorda on sattunud. Minu äranägemine on, et see terawus on tekkinud just nende iseäralisest tagurlusest, kes selle õpetuse kandjad peaksid olema. Meie usuõpetajate taguline poliitika on õieti see, mis usuõpetuse asja meil nii kaugele on ajanud. Kui siin tähendati, et Prantsusmaal jesuitism see oli, mis usuõpetuse koolidest wälja wiis, siis ütlen mina, et just Harald Põld'i ja tema kaaslaste poliitika on see, mis peletab meilgi usuõpetuse koolidest wälja. Ei saa igatahes konstateerimata jätta seda, et meie kiriklased, kui nad asuksid edumeelsete seisukohale ja kui nemad tõmbaksid seda joont, mida meil Eestis tuntakse „Tallmeister'i joonena“, siis igatahes oleks see küsimus palju lihtsam ja siis

wõksime julgemini siin selle kaudse rahwa tahtmisega rehkendada. Siis, wõib olla, ei tekiks ka niisuguseid waidlusi, nagu siin meil praegu. Kindel on minul, et need tagurlised kirikutegelased kindlasti selle uue seaduse läbiwiimisel kesk-koolides usuõpetuse küsimuses saawad väga suurt mõju awaldama ja see mõju ei saa mitte olema positiivne, waid negatiivne. Ja sellepärast on minul selge, et selle küsimuse otsustamisega igatahes rutatud on. Nii, nagu siin näidati, ei ole algkoolis selge, missugusel kujul ta sinna tuleb. See seadus on käeliigutus teatawa rühma poolt. See on käeliigutus, et näidata, et waadake, meie teeme seda. Mina arwan, et see küsimus pole mitte rutuline ja selle otsustamisega nii rutata ei oleks maksnud. Igatahes oleks pidanud veel wähe kamatama, et näha, missuguse kuju omab usuõpetus algkoolis ja siis selle järele oleks wast wõidud seadust wastu wõtta. Niisugusel selgusetusel, missuguse kuju ta omab; on seal Tallmeister wõi Harald Põld domineeriw, saab ta konfessionaalne wõi interkonfessionaalne, — ei saa mina igatahes mitte poolt hääletada.

K. Ast (sd.): Arutusel olew seaduseelnõu on lausa nagu selleks loodud, et uuesti päewakorrale kerkiks kõik need põhimõttelised waidlused, mille üle meie kuulsime kõneldawat rahwahääletamise päewil. Ühtlasi ei pääsenud kõnelejad ka mööda rahwahääletamise erikaalu hindamisest. Minu seltsimehel rkl. Treiberg'il oli juhus pika näitusterea waral tõendada, et ka rahwahääletamine veel mingisuguseid tähta taewast maha toonud ei ole. Tuletame ainult meelde missugustel motiividel ja missuguste hääleõigusliste kodanikkude hulkade toetusel usuõpetus kooli toodi. Seda wõisite tähele panna kas hääletamisel, ehk jälle näha hääletamise andmeid waadeldes. Teie wõisite tähele panna, et inimesed, kes mitte tarwilikuks ei pidanud kõigil eelmistel walimistel hääletamisele minna, nüüd wälja olid tulnud. Hääletamisele olid ilmunud üle 99 a. wanad karkude najal. Seda tuli nii mitmetes walimisjaoskondades ette. Kuid see ei kõnele mitte usuõpetuse kooli toomise kasuks. Rahwahääletamine pani liikuma inimesi, kes wanaduse wõi arusaamise puuduse tõttu poliitilises elus ei tegutse. Ka seda ei saa teie mitte salata, et usuõpetuse poolt hääletajate arw üldse mahajäänud maakondades sootu suurem oli, kui rohkemarenenud maakohdades ja

waldades. Ainult kaks juhtumist wõib konstateerida, kus mahajäänud wallad usuõpetuse wastu ilmatu suured protsendid hääli andsid. Nendes waldades on teadupärast palju baptiste ja teisi usu-sekte, kes ka usuõpetuse wastu olid. Üldine pilt on aga see, et seda rohkem hääletati usuõpetuse wastu, mida arenenud hääletajad olid.

Usuõpetuse hääletamise algatajad kasutasid kõik wõimalused ära, et hääletamise heaks kihutustööd teha. Selleks tarwitati ka kantslid kirikutes ja puldid palwemajades. Ka ajakirjanduses tehti kihutustööd, wälja arwatud mõned wäiksemad ajalehed. Sarnase kihutustöö kaasabil otsustati tähtsat pedagoogilist küsimust. Ma tahan öelda, et usuõpetuse puhul osati üles lüüa muidu liikumatu kiht kodanikka ja nende abil otsustati siis tähtis pedagoogiline küsimus. Ei ohud õieti ühtegi demagoogilist abinõu, mida tarwitamata oleks jäetud. Nii näituseks mäletame väga hästi, kuidas ühele osale kõige wabameelsemaid mõtteid pakuti, lubati nendele usuõpetuse andmist sootu uuele alusele seada, sealsamas aga teistele hulkadele teise käega sootu muid lubadusi wälja jagati, sootu teistsuguse iseloomuga lubadusi. Mitmed ajalehed, kes usuõpetuse kooli seadmise poolt kirjutasid, selendasid ühtlasi, et wana usuõpetuse, hariliku Luteri katekismi tuupimine mitte enam maad ei wõi leida. Muuseas seletas Tartu „Postimees“, Eesti suurem ja wanem päewaleht mitmes juhtkirjas, et usuõpetus tuleb uuele, reformeeritud alusele seada. Samal ajal oli aga Tallinnas kirikupäew, teine wõi esimene, kus enamuse nende meeste käes oli, kelle juhtmõte on, et mõistus on kuradist, ja kes ütlewad, et uskudewaheline õpetus — interkonfessionaalne usuõpetus — ei ole üldse mitte usuõpetus ja tema wastu peame kui kuradi wastu wõitlema. Nii, et olid kõik mõjuawalduse abinõud käima pandud. Ühelt poolt anti nendele, kes wana usuõpetust mitte enam ei soowinud endisel kujul, lubadus usuõpetuse andmist uuele alusele seada. Teiselt poolt aga öeldi teisele karjale, keda truuks karjaks arwati, ja kellest arwati, et tema uut mõtelda ei tohi, et tema oma mõistuse peab ära häwitama — sellele karjale öeldi: meie tahtmine on see, et kõik peab endiseks jääma ja kui on usuõpetus, siis õigu usuõpetus. Veel rohkem, nagu pärast teatawaks sai, olid läbirääkimised ka teiste usuesitajatega enne rahwahääleta-

mist käimas ja ka nendele ei ole tarwlikka lubadusi enne rahwahääletamise teokssaamist andmata jäetud. Mäletate wist, kuidas üks Wene preester awalikult ajalehtedes teatas, et niisugusel juhtumisel, kui usuõpetus selle programmi järele koolis teostatakse, nagu seda enne tehti, siis Kreeka õigeusulised ei tohiks juba oma usutunde pärast rahwahääletamise puhul usuõpetuse kooliwiimise poolt hääletada. See waimulik oli nähtawasti lähemas kokkupuutumises luteriusu waimlikkudega sellele kindlale teadmisele tulnud, et kuigi rahwahääletamise ajal armastatakse liberaalseid noote wõtta, siis pärast rahwahääletamist wiilule sootu teised noodid antakse.

Pärast nägime, et selle waimuliku arwamine kõigiti põhjendatud oli.

Mis on siis usuõpetuse kooliwiimine? Kui meie wastu wõtaks selle seaduse, mis siin esitatud, siis ei ütle see seadus midagi muud kui, et usuõpetus tuleb keskkooli wiia, aga missugune usuõpetus, sellest ei lausu eelnõu sõnagi. Ja kuna sest sõna ei lausuta, siis peame meie ainult hea usu peale wälja minema. Usuõpetuse kooliwiimiseks ei ole mingisuguseid wastawaid eeltõid tehtud, ei ole weel raamatuid trükitud ega kirjutatud, usuõpetuse kawa ei ole wälja töötatud. Missugune saaks siis niisugustel tingimistel usuõpetus koolis olema?

Kas jäetakse usuõpetuse andmine üksikutes koolides usuõpetuse andja määrata, wõi loodetakse weel enne sügiset mingisugust üldmäärust maksma panna, mis kõigi koolide kohta käiks? Aga kui ka pannakse sarnane üldmäärus maksma, siis ei saa see ometi mingit rewolutsiooni sennises usuõpetuses korda saata, waid kuna kõik eeldused uue reformeeritud usuõpetuse jaoks puuduwad — siis ilmtingimata ja iseenesest mõistetawalt jääb usuõpetuse andmine koolides üldistes joontes endiseks; õpetama hakkawad wanad koolmeistrid, kes mõistawad ainult seda usuõpetust õpetada, mida neile enesetele õpetati. Peale selle kujuneb see usuõpetus, nagu meil juhus oli juba rahwahääletamise ajal tõendada, peasjalikult ühe, nimelt meie riigis leiduwa suurema usu õpetamiseks. Teie ei saa ju ometi kõigis koolides kõigile nendele, kes soowiwad oma usutunnistuse järele usuõpetust saada, seda anda. Meil leidub enamwähem igas koolis, nii hästi alg- kui ka keskkoolis, wäga mitmest usutunnistusest

õpilasi, ja siis tahaks ma teada, kuidas korraldab haridusministeerium õpetuse andmist Kreeka-katoliku ehk Rooma-katoliku usulistele, kui koolides ainult üksikud nimetatud õpilased leiduks; kuidas tahab ta seda praktikas läbi wiia? Ta peaks kõigist koolidest kokku koguma õpilased usutunnistuse järele ja siis sarnased erilised koolid moodustama, kuid seda haridusministeerium wististi tegema ei hakka ja sellepärast on selge, et kõik õpilased ei saagi ei alg- ega keskkoolis, kuigi nad soowiks, oma usuõpetust õppida, kuna kooli jääb see usuõpetus, mille usutunnistusest õpilasi kõige rohkem leidub. Ja nii on enam kui selge, et usuõpetuse koolitoomine, olgu nüüd keskkoolis wõi algkoolis, kujuneb meie maal leiduwa suurema usutunnistuse õpetamiseks.

Kui meie oma põhiseadust sel puhul tahaksime arwesse wõtta, siis leiaksime, et see meie põhiseaduse järele mitte lubatud ega õigustatud ei ole. Ühte peab ometi ütleva: et rahwahääletamisega meie põhiseadusse ei ole mingisugust muudatust kantud. Eesti wabariigi põhiseadus ütleb, et ei wõi kedagi takistada uskumast, ja teisest küljest — ei wõi kedagi sundida ühe usutunnistuse wõi ühe koguduse kasuks kohustusi kandma. Kui aga need, kellel korda läks usuõpetust algkoolidesse sisse wiia, nüüd mõtlewad, et nad endale õiguse on saanud ka Eesti wabariigi põhiseaduse wastu „takka ülesse lüüa“, siis on see lausa eksitus. Seda õigust ei anna neile rahwahääletamise tagajärjed weel mitte. Rahwahääletamise tagajärgede kohta wõib öelda, et Eesti rahwas on kindlat soowi awaldanud, et usuõpetus algkooli toodaks, kuigi küll sellekohast seadust rahwahääletamisel mitte wastu wõetud ei ole. (N a e r k r i s t l i k - r a h w a e r a k o n n a k o h t a d e l.) Kirjutage seda, austatud härrad kristlased, endale nina peale, et teie kõiges oma kiriku kanoonide tundmises, oma jesuitismis ja muus ometi niigi palju ei ole suutnud teha, et oma mõtlemisaparati rahwaalgatuse seaduse wäljatöötamiseks kokku wõtta. See dokument, mis meile rahwahääletamisest päranduseks jäi, näitab ainult seda, et teatud hulk Eesti wabariigi kodanikka soowib usuõpetuse algkooli seadmist. Seal seisab, et „N. N.“ walla kodanikud nõuawad seda ja seda, kuna aga wastaw seadus ütleb, et iga asi, mis rahwahääletamisel otsustamisele pannakse, peab kandma seaduse kuju. See, mis meil möödunud rahwahääletamisel

wastu wõeti, see dokument ei kanna mitte seaduse kuju ja nii ei tea, mida selle dokumendiga õieti peale hakata. Aga see on wormiküsimus, nii et sellest wõib ka mööda minna. Igatahes hääletas rahwas selles mõttes, et algkooli tuleb usuõpetus sisse seada. Kuid see ei ütle weel mitte, et meie põhiseadus oleks ümber lükatud ja et meil õigus oleks usuõpetuse küsimuses põhiseaduse wastu talitada. Sarnast õigust ei anna möödunud rahwahääletamine mitte.

Teil on õigus rahwahääletamise tagajärjel usuõpetust kooli seada, nimelt rahwakooli, aga see usuõpetus, mida teie rahwakooli toote, peab sarnane olema, et tema mitte meie põhiseaduse wastu ei käiks; tema wõib olla ainult sarnane usuõpetus, mida teie ise olete ristunud inter-konfessionaalseks. Ei ole lubataw, et siin ühe usutunnistuse kasuks riigi kulul, see on — kodanikkude kulul, wäljaminekuid tehtaks. Niikaua, kui haridusministeerium wõi mõni teine asutus, kelle hooleks see antakse, ei ole esitanud kindlat usuõpetuse kawa, niikaua, kui meil weel ei ole tarwilikka õpewahendid wõi raamatuid, mis selle sisseseatawa usuõpetuse jaoks oleks loodud, niikaua ei saa teie, härrad kristlased, mitte nõuda, et usuõpetus kooli toodaks. (W a h e l h ü ü d e d : R a h w a s n õ u a b.) Rahwas pole muud midagi nõudnud, kui et usuõpetus tuleb algkoolis teostada — ja seda teostatakse. Rahwahääletamine ei ütle mitte, kas seda tuleb homme, tunahomme wõi koguni mõne aasta pärast teha. See on Riigikogu, see on haridusministeeriumi, see on teiste haridusasutuste asi korraldusi luua ja asju nii arendada, et meil ilma põhiseaduse wastu eksimata wõimalus oleks usuõpetust algkooli tuua. Praegu neid wõimalusi ei ole, ja kui teie nüüd usuõpetuse kooli toote, siis toimetate õige hoolimatal kõnbel Eestis makswa põhiseaduse wastu.

Härrad kristlased, nimelt härra Raudkepp, leidis tarwiliku olewat meie poole pöörata ja meelde tuletada, et meie demokraadid oleme ja ei pea mitte 17. oktoobri meeste kombel talitama, kes lubasid, aga lubaduse jälle tagasi wõtsid. Ma arwan, et härra Raudkepp'il wähe põhjust oli just meie poole pöörata, sest sotsiaaldemokraadid ei ole weel midagi lubanud, mida nemad pärast tühistanud oleks; aga ma juhiksin just härrade kristlaste tähelpanu selle peale, et nemad 19. webruaril, rahwahääletamise eel wäga palju

liberaalseid asju lubasid. Sellest ei taha nad enam kuuldagi. Oma hiljutisel kirikukongressil, mis tänawu peeti, arutasid nad küsimust, missugusele alusele tuleb usuõpetus koolides wiia. Palju hääli kosis selle poolt, et meie oleme luteriusu rahwas ning loomulikult peab luteriõpetus maksma. (W a h e l h ü ü e : E k s i t e !) Mina muidugi kongressil ei olnud, kuid lugedes ajalehti, mida küll autentiliseks allikaks ei saa pidada, olen seal neid mõtteid leidnud.

Wormilikku õigust usuõpetuse keskkooli toomiseks rahwahääletamine ei annud. Selle peale oli ju tähendatud, et rahwahääletamine annab õiguse usuõpetuse toomiseks algkooli ja mitte rohkem. Öeldakse, et kui meil usuõpetus algkoolis olemas, teatawasti on meil ühtluskool, siis peaks ta ka keskkoolis olema. Pean tootnima, et ühtluskool weel seda ei tähenda, et õpeaine, mida esimesel aastal õppima hakatakse, peab õpekawasse jääma kunni õpilane koolist lahkub; näituseks ilukirjutamine, mis esimestel kooliaastatel õpetatakse, kas teie siis seda ka kunni 8-da keskkooliklassini tahate õpetada? Lugu seisab selles, et usuõpetuse sisseseadmine keskkoolis sootu keerulisem on, kui algkoolis. (W a h e l h ü ü d e d : P a l j u k e r g e m !) Mina ei ole küll usuõpetuse kooliõpetaja ega saagi selleks, kuid ütlen, et ta raskem on nimelt selle poolest, et keskkooliõpilaste juurde ei tohiks minna liig primitiivse õpetamiswiisiga. Ka algkoolis ei ole hea, et teie seal lastele primitiivseid usulikka kujutusi ette maalite. Kuid algkoolis on see siiski rohkem sallitaw, kui keskkoolis. Kui teie soowite keskkoolis tagajärjekast usuõpetuse andmist teostada, on enam kui selge, et usuõpetuse kawa kokkuseadmine, usuõpetuse kawa leidmine keskkooli jaoks palju rohkem aega nõuab, kui ta seda algkooli juures nõuda wõiks. Ei oleks mitte rumalasti tehtud, kui teie esialgu ära ootaksite, mis tagajärgi usuõpetuse koolitamine algkoolis annab. Ajajooksul katsuksite wälja töötada wastawa õpekawa keskkoolide jaoks.

Ma kuulsin, et keegi küsis, kas meie siis poolt oleksime. Ma ei ütle, et meie siis poolt oleksime, kuid igatahes oleks meil siis wähem põhjust wastu olla, kui praegu, sest praegusel kujul usuõpetuse koolitoomist ei luba isegi põhiseadus. (P a r e m a l t p o o l t : R a h w a s w õ i b p õ h i s e a d u s t m u u t a .) See on ju

wäga wõimalik, et kui teie oleksite wae-waks wõtnud asja teistwiisi korraldada, ning oma seaduseelnõule annud, rahwahäälendamisele pannes, põhiseaduse muutmisseaduse kuju, et ka siis oleks see wastu wõetud. See on ju kõik wäga wõimalik; aga teie ei ole seda mitte teinud ja niikaua, kui meil põhiseadus praegusel kujul maksab, niikaua peate teie ka seda põhiseadust austama.

Mis nüüd usu ja moraali küsimusse puutub, siis ei maksaks õieti selle kohta sõna wõtta, sest sellest on õige palju kõneldud. Aga et siin seda küsimust eriti puudutati ja ka teisi maid näitusena ette toodi, siis ei raatsi ka mina sellest tähele panemata mööda minna, iseäranis veel sellepärast, et mul juhus oli tähele panna, et meie diplomaatlises looshis meie esitaja Pariisist, härra Pusta, istus. Ta oleks wäga imestanud, kui keegi teie hulgast oleks sõندانud tõendada, et Prantsuse wabariigi kodanikkude moraalne tasapind, riigitruudus ja kodaniku kohusetunne oleks tollest ajast saadik langema hakanud, kui Prantsusmaal usuõpetus koolist välja heideti ja kirik riigist lõpulikult lahutati. Lahtipuhkenud ilmasõja ajal nägime, et Prantsuse wabariigi kodanik wäga kohusetruu oskab olla ja oma riiki hinnata, ning oma kodaniku kohuseid wäga hästi täitis. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Teil on õigus, et meie kristlased oma kohuste peale hoopis kergemalt waatawad, kui need usuta koolis kaswatatud prantslased. Ei taha nime tamata jätta, et meie kristlike moraal wäga imelisel kujul ilmsiks tuli just praeguse Riigikogu walimiste ajal, nii et nende nimekirju oldi sunnitud isegi prokurööri kätte toimetama. Ma ei tea, kui palju sarnaseid juhtumisi ette tuli, kuid kui oleks tahtnud pedant olla ja kui Riigikogu juhatus oleks tahtnud selles asjas nii öelda kristlike moraalil awalikkuse ette tuua, siis oleks neid nimekirju palju rohkem prokurööri juurde toimetatud, ning oleksime näinud kristlaste moraalil lahtipuhkemist täies lopsakuses. See moraal ei keelanud wõltsimast ega ka teisi wõltsimisele awatlemast. (P a r e m a l t p o o l t: Kohus pole oma otsust weel teinud.) Kohus ei ole küll otsust weel teinud, wast ootame selle ära, aga teiste nimekirju ei ole ometi mitte sarnaste süüdistuste pärast prokurööri juurde toimetatud. Teie ei wabastanud täna kommunisti wangist, olgugi küll, et kohus ei olnud tema kohta otsust teinud.

Õieti olen kõrwale kaldunud oma seletustes ja et selle küsimuse kohta õige palju kõneldud on, siis heidan ma moraalil ja usuküsimuse kõrwale, ja tahan weel lühidalt kokku wõtta seda, mida teie minu seletusest juba pidite järeldada wõima. Ma tahan öelda, et esiteks ei ole rahwahäälendamisel mitte mingisugust seadust wastu wõetud, mille põhjal usuõpetus iseenesest oleks juba koolil kantud. Teiseks on rahwahäälendamisel wastu wõetud soowiawaldus ainult algkooli kohta, mitte keskkoolide kohta. Kolmandaks olete teie rahwahäälendamise eel ise seletanud, et teie usuõpetust mitte niisugusel kujul, nagu teda enne anti, ei mõtle enam koolil seada, millest meie järeldama pidime, et usuõpetus koolidesse sisse seatakse sarnasel kujul, et ta mitte meie põhiseaduse wastu ei käi. Kui aga nüüd usuõpetus selle seaduse järele, mida meie täna siin arutame, koolil wiiakse, siis käiks tema ilmingimata meie põhiseaduse wastu.

Et nüüd inimesed, kes ühelt poolt meie põhiseadust niisuguseks seaduseks peawad, mille austamist nad teistele oskawad küll peale sundida, selsamal ajal aga ise walmis on seda põhiseadust, kuigi kõwera teede kaudu, rikkuma, siis on see muuseas ka üheks tunnuseks, et usuõpetus, mida teile kahtlemata õpetatud on ja millesse teie iseäranis kiindunud peaksite olema, mitte ei ole teie eneste moraalset pinda kes teab kuisugusele imetlewale kõrgusele tõsta suutnud. Sellepärast arwame meie ka, et usuõpetuse koolitamine üldse neid tagajärgi anda ei wõi, mida teie kuulutate, ja meie arwame üldse, et teie, mu herrad, oma moraaliga olete pedagoogilistes küsimustes küll kitsed kärneriteks. (L. R a u d k e p p (kristl.): S u u r e p ä r a n e!)

Juhataja **K. Wirma**: Et koosolek üle kahe tunni on kestnud, kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 9.20 minutit.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 9.40 minutit.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

J. Jans (sd.): Austatud rahwaesitajad! Mina teen pikkade kõnede järele käesolewa küsimuse kohta ainult mõned lühikesed märkused. Mina leian, et kuigi

on palju räägitud, aga mõned tähtsad momendid on siiski nagu kõrwale, teise plaani peale jäetud. Millepärast on õieti wõitlus usuõpetuse wastu üldse kultuurilmas üles kerkinud? Ma leian, et see on kultuuriwõitlus, Kulturkampf, see on wõitlus inimlise mõtte wabastamise eest. Ma ei hakka siin ajaloolisi näitusi kiriklaste wõitlusestwaba, teaduslise mõtle-mise wastu tooma, waid iga haritlane wõib küllalt sündmusi meelde tuletada, kus kirik on inimlise mõtte arenemist takistanud, on palju suuri mõtlejaid surma saadetud ja kohtu ette wiidud, et takistada nende mõtete laialilagunemist. Usuhed on terve ristiuse ajaloo jooksul, kui ristiusk sai riigiusuks, seisnud jõukamate, see on walitsewate kihtide ridades ja on suurte rahwahulkade kurnamisest osa wõtnud. Piiskop Berthold'ist peale kunni senniajani on ka meie õpetajad, niistästi katoliku preestrid kui luterlased, walitsewate kihtide äärmistes parempoolsetes ridades seisnud ja otse selle tõttu on wastolu kirikuesitajate ja nende poolt kuulutatud usuõpetuse wastu tekkinud. Usuõpetus muudeti poliitiliseks walitsemise abinõuks ja Kristuse õpetusest, mis hulkadele üheõiguslust kuulutas, midagi järele jäänud ei ole. Kui sai wõimalikuks wõitlus hulkade poliitilise ja sotsiaalse wabastamise eest, siis tuli see wõitlus sihtida esimeses joones kiriku ja usuõpetuse wastu, mis ei olnud enam usuõpetus selles mõttes, kui meie seda uues testamendis leiame, waid täiesti poliitiline õpetus, mis tõendas, et kes orjama on pandud, see orjaku heameelega. Ja just sellel seisukohal, kultuuri, hulkade sotsiaalse wabastamise seisukohal wõitlewad ka sotsiaaldemokraadid usuõpetuse ja kiriklaste wastu. Mina leian küll, et praegu, kus wõimalik on usuõpetuse kuulutamise kõrwal ka teisi mõtteid awaldada, kus ei ole, nagu enne, mil wäljaspool kirikut ei tohtinud midagi usu wastu ette tuua, takistusi awalikult wäärõpetusi arwustada, wõitlus usuõpetuse pärast oma terawuse on kaotanud. Loodusteadus usuõpetuse kõrwal koolis teeb oma töö inimlise mõtte arenemise alal. Need on kaks täiesti üksteisele wastu käiwat asja — usuõpetus ja praegune loodusteadus, ja nende wastolu usumehed kõrwaldada ei saa. Ajajooksul muutub usuõpetus isenesest. Kuid ma leian, et kuna hulkade keskel walitseb weel see mõtteilm, mis enne rewolutsiooni meie kirikuesitajate poolt sinna kantud, et on weelgi

wõimalik usuõpetust kurjasti tarwitada poliitilise ja sotsiaalse surwe mõttes, siis see kartus sunnib sotsiaaldemokraate täiesti eitawal seisukohal usuõpetuse kooliwiimise wastu olema ja selle wastu wõitlema. Meil on programmis niisugune seisukoht, et usuõpetus on iga sotsiaaldemokraatlise partei liikme eraasi. Meie parteis on usklikka inimesi ja otsekohe usuõpetuse kui kõlblise kaswatuse abinõu wastu meil ei oleks põhimõttelikult tarwis wõidelda, kuid ma tähendan, et meie kiriku esitajad on meie ajaloo algusest peale istunud mitte rahwa hulgas, seal, kus Kristus omal ajal wiibis, waid walitsewates ringkondades, ja see on see wastolu, mis pahemat ja paremat tiiwa ja eriti sotsiaaldemokraate ning kiriklasi üksteisest lahutab.

W. Hasselblatt (saks.): Meine Herren Abgeordneten! Auch die deutschbaltische Fraktion vertritt die Anschauung, dass das Resultat des Referendums über den Religionsunterricht in den Volksschulen uns Veranlassung gibt, das Mittelschulgesetz durch die Einführung des Religionsunterrichts zu ergänzen. Es wäre ja auch zu markwürdig, wenn im nächsten Semester der bis hierzu erteilte Religionsunterricht in der Mittelschule aufhören sollte, gerade jetzt nach diesem Referendum. Wenn wir bei richtiger Auffassung des Volkswillens an diesen gebunden sind, so sind wir aber nicht gebunden an die Form, in welcher er zum Ausdruck kam. Denn es wäre vielleicht auch eine andere Fassung des Gesetzprojektes betr. den Religionsunterricht in den Elementarschulen angenommen worden, welche mehr programmatischen Anstrich gehabt hätte. Wir wären daher in der Lage, den Religionsunterricht in anderer Fassung in die Mittelschulen einzuführen, als dies in der Volksschule geschah wenn wir nämlich der Ansicht sein sollten, dass wir mit vorliegenden Fassung dem § 11 des Grundgesetzes nicht genügen, wie die Gegner des Gesetzprojektes das finden.

Dabei kommen wir zur Frage, wer im Sinne des Grundgesetzes der Auftraggeber des Religionslehrers sein soll. Die Gegner meinen — der Gesetzgeber. Mir will das nicht richtig scheinen. Die Auftraggeber sind Staat, Kirche und Familie, welche alle dem Religionsunterricht genügenden Spielraum geben bzw. fordern. Von diesen drei sozialen Organisationen

ist der Staat die umfassendste. In ihm müssen Menschen mit verschiedenem Fühlen und Denken friedfertig nebeneinander wohnen und wirken können. Solange die verschiedenen Geister ihn in der Ausübung seiner wichtigen Aufgaben nicht hindern, kann und soll er sie wirken lassen, sonst droht Verknöcherung im geistigen Leben einzutreten. Der Staat kann verschiedene Ziele für die sittliche religiöse Erziehung nebeneinander dulden und soll sich nicht in den Dienst einer einzelnen kirchlichen Parteirichtung stellen. Nun die Kirche. Selbstverständlich spricht die Gemeinde, die sich zu einer Konfession bekennt, damit zugleich der Schule gegenüber die Forderung aus, dass das heranwachsende Geschlecht für die gleiche Gesinnung und das daraus erwachsende Bekenntnis erzogen wird. Fassen wir aber die Kirche immer nicht als ein äusseres Organ, sondern als ein vom Zusammengehörigkeitsgefühl getragene Gemeinde von Gläubigen auf, so vertiefen sich auch die Aufgaben des Religionsunterrichts, und die Gebundenheit an die Kirche muss eine innere sein. Die dritte soziale Organisationsform ist die Familie. Der Religionsunterricht muss auch an die Anschauungen und den Alltag des Familienlebens anknüpfen. Die Aufgaben, die der Religionsunterricht zu erfüllen hat, lassen sich nicht in Paragraphen fassen. Diese können nicht die nötigen Voraussetzungen schaffen, ein geeignetes Lehrpersonal und einen Lehrplan bereitstellen, die den Religionsunterricht zu dem gestalten lassen, was er sein soll, Erziehung zu religiösem Bewusstsein und Bekenntnis, zur Kraft, sittlicher Unvollkommenheit entgegenzutreten zu können. Die Schaffung dieser Voraussetzungen ist nicht Aufgabe des Gesetzgebers, jedenfalls nicht programmatische, sie kann nur das wirkliche Leben geben, sonst laufen wir tatsächlich Gefahr, in Verfassungswidrigkeiten zu geraten.

Wenn die Gegner des zu verhandelnden Gesetzprojektes wirklich positive Wünsche vorgebracht hätten, so liessen sich diese Wünsche gerade bei einer so weiten Fassung des Gesetzes erfüllen, und wenn Sie in Zukunft die Verletzung des § 11 des Grundgesetzes fürchten, so steht Ihnen ja die Möglichkeit zu, auf solche durch Interpellationen zu reagieren.

Th. Tallmeister (rhws. w.): Härra Ast ütles siin, et need, kes rahwa-

hääletamisel usuõpetuse poolt käisid hääletamas, olid 99 aastat wanad, käisid karkudega ja olid kõik ajast mahajäänud inimesed. Selle wastu mina ei hakka siin waidlema. Wähemalt selles walimise ringkonnas, kus mina hääletamas käisin, oli tuba sel korral rahwast täis, kes kõik noored inimesed olid ja ma ei näinud ühtegi karku. Aga mul ei ole muidugi nende ristimistähte ega wõimalust otsustada nende waimlise tasapinna üle. Jäägu see kõrwale. Niisama ei taha ma ka sellest kõneleda, mida härra Jans siin puudutas, nagu oleks loodusteadus ja usk kaks waenulist lepitamata waenlast, kes ei wõi üksteisega käsikäes käia. See on üks kõige ekslikumatest arwamistest. Muidugi, nad wõiwad üksteise wastu käia, kui nemad üksteise asjade sekka segawad. Kui loodusteadus ja usk oma piiridest üle astuwad, siis wõiwad nad wastolusse sattuda, aga niikaua, kui nad oma piirkonda jääwad, ei wõi wastolu tekkida. Aga ma ei taha seda siin lähemalt põhjendada hakata, et aega mitte ilmaasjata wiita, tarwitan sõna ainult selleks, et härra Ast'i ütelse wastu waielda, nagu käiks see demokraatlise liidu ettepanek põhiseaduse wastu, sest seal on öeldud, et ükski kodanik kohustatud ei ole mõne usutunnistuse kasuks awalikka kohustusi kandma. See peaks nüüd õieti selge olema, et selle seadusega, kui tema wastu wõetud saab, ometi ühele wõi teisele usutunnistusele mingisugust kontsessiooni antud ei saa. Kus kohal see siis selles seaduses seisab, et see usuõpetus, mis seal ette kantud peab saama, on usutunnistusline. Ma kujutan enesele seda asja nii ette, et selle õpeaine käsitlemine seisab haridusministeriumi käes. Tema peab selle järele walwama, et niisugused isikud seda asja käsitawad, kes on asjatundjad, kes siin kui spetsialistid asja nii ette kannawad, kuidas see pedagoogiliste põhimõtete järele tarwilik on. Härra Ast tähendas, et möödäläinud rahwahääletamise puhul üks Wene preestritest olla selle üle kaebtust tõstnud, et ei taheta seda usuõpetust mitte usutunnistuswaheliseks teha, waid ikka tahetakse temale usutunnistuse wärwi anda. Kuid paluksin meelde tuletada, misuguseid näiteid tema ette tõi ajakirjanduses, mis meile ära wõib seletada, kuidas sarnasest interkonfessionaalsusest aru saada, mida tema tahtis. Ta tõi seal näitusena ette, et siin Tallinnas keegi usuõpetaja usuõpetuse tunnis rääkinud, et Marial oli palju lapsi, nagu see ewangee-

liumides seisab. Ja et nüüd Wene kirik õpetab, et Maria igawene neitsi on, leidis tema seda kirikuteotamise olewat, ja järeldas sellest, et ei taheta seda õpetada, mis kõikidele wastuwõetaw oleks. Ma ei mõista seda ette kujutada, et meie peak-sime usuõpetajale suukorwi pähe panema, ühe wõi teise asja kohta, mis tema seisukohalt õige näib olewat. Õpilastel peab wõimalus olema iseäranis keskkooli-likes kõiksugu asjade üle küsimisi ette panna ja omalt poolt mõtteid awaldada. Ma arwan ometi, et usuõpetajal peab ka täieline wabadus olema seda awaldada, mida tema õigeks peab ja ainet nõnda käsitada, nagu see tema tõetunde ja isik-liste waadetega kooskõlas seisab. Teisiti ei saa see sugugi olla. Seesama lugu on ka ajalooa. Kui ajalugu õpetab üks sotsialistilise ilmawaatega inimene, siis laseb ta seda ikka oma õpetusest läbi paista, et ajalugu ei ole mitte midagi muud, kui majanduslise wõitluse produkt. Kui idealistilise ilmawaatega inimene rahwaste elu ja irimsoo arenemist käsitab, siis wajutab tema iga humanitaarse aine juures sellele jälle teistsuguse pitseri peale. Selle eest ei saa meie kunagi hoida ja niisugusel wiisil ei tohigi interkonfessionaalsust nõudma hakata. Mina olen ka pidanud sel korral ajakirjanduses selle wastu waidlema. Aga kui meie asja wõtame, nagu teda praegu keskkoolides käsitatakse, siis julgeksin ma tõendada, et seal ka praegu peaaegu sugugi konfessionaalsust ei ole.

Seda ei ole peaaegu kusagil keskkoolis senni wiisiks, et seal mingisugust dogmaatilist õpetust pakutakse wõi katekismust õpetatakse. Käsitamise wiis on niisugune, et tema tõesti wastuwõetaw on enam-wähem kõikidele usutunnistustele. Minu tundides on wenelasi ja baptiste, kes nendest osa wõtawad ja ei ole mitte eemale jäänud. Ma olen seda ka teistelt kuulnud, kes usuõpetust käsitawad, et mitme usutunnistuse liikmed tundidest osa wõtawad. Wähemalt protestantlises ilmas on see õpetus sarnase kuju omandanud, et tema faktiliselt juba enam-wähem interkonfessionaalne on. Juhusliselt tuleb mulle praegu meelde sest ajast, kui ma ülikoolis olin, et isegi üks wanameelsetest professoritest Alfred Seberg armulauaõpetuse käsitamise juures sellele otsusele tuli, et Luter selles asjas eksinud on, kuna õigem on reformeeritud kiriku seisukoht. Kui meie keskkoolis käsitame usuõpetuse küsimusi, siis teeme meie seda just niisamuti, et meie ei hakka siin üksiku kiriku dog-

maatikat pähe ajama, waid arutame neid aineid täiesti wabalt. Isiklikult tean ma, et ka need, kes minuga kirikupäewal ühes nõus ei olnud, ometi oma tundides keskkoolis niisugust wiisi ei tarwita, mis puhtkonfessionaalset wärwi kannaks. Seal on enam niisugused üldised õpeained, nagu usk, kuidas tema on end ajaloos awaldanud ning piibel, mida nüüd enam-wähem käsitatakse, nagu kirjandus-ajaloolist dokumenti. Iseenesest tuleb siin soojus ja waimustus, mis usuõpetajal olemas, awalikuks, kuid see ei tee ju sugugi kahju. Ja kui meie kõlbluse õpetust käsitame ja selle juures 10 käsku tarwitame, kui jutt on sellest, et sina ei pea mitte warastama, ehk sina ei pea mitte tapma, siis on see puhtmoraaliline määrus, mis kõikidele usutunnistustele ühine. See waim ja wool, mis praegu usuteaduses walitseb ja mis ikkagi õpetajaid oma mõju all hoiab, see on rohkem üldkristline, kus mitte enam, nagu wanasti, niisuguste asjade kallal pead ei murta, kas püha waim Isast wõi Pojast wälja läheb. Niisuguste asjadega enam tänapäew tegemist ei tehta. Kui meie seda kõike nüüd arwesse wõtame ja kui meil siin keskkooli-seadusega tegemist on, siis ei saa asja kuidagi nii mõista, et keegi selle seaduse järele oleks kohustatud ühe usutunnistuse kasuks mõne marga aastas maksma, waid tema aitab ainult selleks kaasa, et keskkooli õpilasi tutwustataks objektiivselt nende suurte küsimustega, millest minu arwamise järele kunagi kool mööda minna ei wõi.

P. Treiberg (sd.): Teen siin paar märkust eelkõnelejatele, kes seletawad, et pahemal pool ei olda mitte küllalt järjekindlad. Sotsiaaldemokraatide ja üldse pahema tiiwa rahwasaadikute kohta toonitatakse, et meie ei wõtawat küllalt arwesse rahwa tahtmist, rahwa arwamist, kuid sedasama wõib ka teie kohta ütelda. Ka teie ei saa rahwast igas suhtes arwesse wõtta. Näituseks siin härra Tallmeister rõhutas seda, et programmi ja kawa kokkuseadmist rahwa kätte anda ei wõi. Aga mis siis, kui teie seate kokku wäga liberaalse kawa ja see wiiakse rahwahääletamisele, mida teie ometi keelata ei saa, siis wiib mõõdukam wool rahwahääletamisel oma õpeprogrammi ja -kawa läbi. Kui teie demokraadid olete, siis asute teie samal seisukohal, kui meiegi, see on, et igas asjas ei saa mitte rahwa enamuse tahtmist arwesse wõtta. Kui meie allume enamuse tahtmisele, siis teeme seda senni,

kui meie teistsugust arwamist ei tunne, kui meie aga teistsugust waadet tunnistame, see tähendab, teistsugusel arwamisel oleme, siis meie püüame senni oma tahtmist maksma panna, kunni meil see wõimalik ja kunni rahwas oma hääletamisega ei ole asja otsustanud. Siin ei saa teie meile mingit etteheidet teha, et meie oleme vähem demokraadid. Härra Bauer tähendas seda, et niisugust küsimust ei wõi arutada õpetajate kongress. Ma arwan, et õpetajate kongress peab kaswatase asjus rohkem kodus olema, kui käesolew kogu, olgugi, et siin on ka õpetajaid sees, kuid Riigikogu waatab selle küsimuse peale eestkätt ikkagi riiklisest seisukohast, mitte aga pedagoogilisest. Minu arwates, tohiks seda küsimust eestkätt just õpetajate kongress arutada. Ma ei ütelnud, et õpetajate kongress selle küsimuse lõpulik otsustaja peaks olema, waid tähendasin näituseks, et see on parem, kui seda küsimust arutaks niisugused kogud, nagu hariduskogu ja õpetajate kongress. Ma tõin ainult näituseks seda, et niisugused ja teised kompetentsed organisatsioonid selle küsimusega rohkem tegemist teeksid, kes talle lähemal seisawad ja et see eestkätt mitte otsekohe puhtpoliitiline küsimus ei ole. Siin toodakse ette, et teistes maades igalpool õpetatakse usuõpetust. Asjalugu on see, et meie elame suures kultuuri pöördes, üks maa läheb ühel alal kaugemale, kui teine. Näituseks sammub Prantsusmaa ilmaliku kultuuri küsimustes kaugemale, kuna põhjamaal jne. ollakse selles rohkem maha jäänud. Maade rohkus, kus usuõpetust õpetatakse, pole mingi argument, mis usuõpetuse keskkooli wiimise poolt kõneleks.

Meie wõime ka üles lugeda kõik need maad, kus president on, kuna meil seda mitte ei ole. Selle argumentiga ei tule keegi tõsine riigiõiguse probleemide arutaja ette, teades, et niisugused argumentid ei ole kuigi kaaluwad. Siis edasi tahaksin ma ikka weel rõhutada ühte asja, nimelt seda, et kõlblusõpetuse probleem on kaugelt laiem probleem, kui usuõpetuse probleem. Ei wõi ju ütelda, et kui meil ei ole midagi mõistuskultuuri kõrwal, waid ainult tühi koht, siis wõtame ja pistame usuõpetuse sinna asemele. (O. A m b e r g (kristl.): Teie wõtsite ära, teie ei pannud midagi asemele.) Ma ütlesin minewal korral ise ka, et selles asjas on eksitus sündinud, kui meil reaktsioonis wana kooli wastu kaugele mindi ja kõbliline kaswatus kõrwale tõr-

juti, kuid siin tuleb kõiksugu küsimustega tegemist teha laiemas ulatuses.

Siis edasi, kuidas õpilastele korraldada usuõpetuse tunnid jne. see on laialine ja keeruline probleem. Härra Tallmeister tõi ette, et meil koolides mitte küllalt ei tutvustata lapsi tähtsate nähtuste ja probleemidega ja et usuõpetus seda wõiks teha niisuguste nähtuste suhtes, nagu seda neoplatonism ja renaissance on ja ka seda, et meil koolides ei ole küllalt neid elemente, mis otsekohe filosoofilisi ja eetilisi küsimusi käsitaksid, kuid mina arwan, et usuõpetus selleks üksi ei aita. Meil oleks waja keskkoolides peajoontes läbi wõtta eetika süsteem. (W a h e l h ü ü e T h. Tallmeister'i (rhws. w.) poolt.) Minu arwates need 10 käsku on küll hea asi, aga nende lõpp on ebaetiline nõudmine, et Jumal maksab kätte põlwest põlwe ilmasüüta lastele. Nende kümne käsu kohta wõib weel palju ütelda. Sarnaseid tähtsaid küsimusi wana iganenud 10-ne käsu raamidesse seada on otstarbetu. Moraaliõpetus on täitsa tarwiline, aga kas seda kõige kohasemalt saab korraldada kümne käsu raamides, on küsitaw ja mina arwan, et seda wõib õpetada hoopis awaramalt, laiemal ja otsekohesemal wiisil, aga mitte ainult selle kristliku moraaliga seotud olles. Siis ma ei tea, kas härra Raudkepp wõi keegi teine tähendas, et terve waimuelu ajalugu on usuõpetuses ja seda ei tohi koolist kõrwaldada. Selle arwamise wastu pean mina protesteerima, kui usuõpetus on terve waimuelu ajalugu, kuhu jääb siis filosoofia, ajalugu, kirjanduslugu ja nii edasi? Usuõpetus käsitab ainult üht waimuelu osa. Usk on muidugi tähtis tegur ajaloos, selles mõttes peab tema peale keskkoolis tähelepanu pöörama, kuid usku ainsaks waimuelu ajalooks pidada, see waade on ikkagi wanameelne ja kolesuure ükskõlguse peale rajatud. Ükskõlgused on need püüded, mis tahawad teha usuõpetust moraaliõpetuseks. Moraaliõpetus on hoopis laiem probleem, siin tuleb käsitada filosoofiat ja teisi elulisi küsimusi terwes ulatuses, kuna aga wäiksemal määral usuõpetuse tundidel tuleks wedada juurde terve rida niisuguseid tühiseid asju, millel üldse praeguse kultuuriga tegemist ei ole. Sellepärast, kui meie wõtame neid küsimusi terwes nende sügawuses ja ulatuses, ei tarwitse meie seda tühja kohta usuõpetusega täita. (K. P ä t s (põl.): Ainult need, kes tahawad usuõpetust õppida.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja **H. Bauer**: Üldiselt kokku võttes pean ütleva, et vaidlused, ehk nad küll üle 4 tunni kestnud, iseäralisi uusi leidusi toonud ei ole. Igal ühel jääb siin oma seisukoht, siin pörkawad kaks ilmawaadet kokku, raske on siin teine teisele, nagu öeldakse, auku pähe rääkida. Siin öeldakse, et õpetajaskond peab seda asja otsustama. Muidugi võib ja peab õpetajaskond seisukoha võtma. Kuid meie, Riigikogu, oleme seadusandjad, meilt ootab rahwas oma sõna. Meie peame seisukoha võtma, meie ei või otsustamist mõne juhulise kongressi hooleks jätta. Tähendati ka, et usuõpetuse poolt on mahajäänud nurgad hääletanud. See võib ju osalt nii olla. Siiski näeme meie, et üle maailma usuõpetus, nagu warem näitasin, kõige kõrgema kultuuriga riikides koolidesse on wiidud. Ka see wäide ei tohiks meid ära heidutada, et meil praegu ei ole veel korralikka õpeabinõusid ja raamatuid. Kui meie 6 aasta eest Eesti riiki asutasime, oli meil puudus kõigist, oli meil tühi Wene kool järele jäänud. Siiski oleme 6. aastaga nii kaugele jõudnud, et meie kool praegu kõige halwem ei ole. Edasi öeldakse, et üksikutel õpilastel teistest usutunnistustest ei ole võimalik usuõpetust korraldada. See wäide ei ole ka mitte just tagasi tõrjumata. Nagu haridusministeerium juba wäikeste algkoolide kohta korraldusi teinud, wõiks ka keskkoolide jaoks, — mitmesuguste wäiksemate usutunnistuste jaoks üksikuid gruppisid asutada, tarwiduse järele 1, 2 ehk 3 gruppi üle terve linna. Siis ka veel asjaolu, mis härra Ast ette tõi, mis küll mitte usuõpetuse asjasse ei puutu, aga et sellest on räägitud, siis pean ka siin tähendama, et mind imestama paneb härra Ast'i ütetus: et „Kristlik moraal näitas end walimistel omas täies lopsakuses.“ Sealjuures toodi nimekirjade küsimused ette, nimetati seda wõltsimiseks, kuid peab tähendama, et see nii ei ole: meie peame siin ikkagi rehkendama meie maainimeste faktilise hingeeluga. Meie teame väga hästi, kuidas maal kõrwalises maanurgas öeldakse tihti perisale, kui ta hääletama läheb: „Mine, kirjuta minu nimi ka ülesse.“ Muidugi ei ole see mitte seaduse ees maksew ja meie ei hakka seda ka mitte toetama, aga igitahes ei ole see mitte õige, kui meie seda, kristliku moraaliga ühendades wõltsimi-

seks nimetame. Pean lõpuks veel kord tähendama, et uusi materjaale ei ole siin mitte palju ette toodud, ehk küll pikki selletusi on antud ja sellepärast ei soowi ka mina enam pikemalt sõna võtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanekud on järgmised tehtud: üks ettepanek rkl. Raudkepp'i poolt: awalikkude keskkoolide seadus I-sel lugemisel wastu võtta, teine ettepanek, mis aga mitte iseseisew ei ole, waid mille otsustamine sellest ära ripub, kuidas esimest ettepanekut otsustatakse. Teine ettepanek käib nii: awalikkude keskkoolide muutmise seadus tagasi lükata. Et see teine ettepanek mitte iseseisew ei ole, waid negatiivne ja ärarippaw esimesest, siis palun seda hääletamise juures silmas pidada.

Rkl. Strandman'il on sõna korra kohta.

O. Strandman (töer.): Praeguse asja arutamise juures on nüüd teatawa pretsedendi loomise küsimus päewakorral. Selle küsimuse arutamise juures komisjonis on kaks arwamist olnud, kusjuures ühelt poolt 4 poolt ja teiselt poolt 4 häält wastu on olnud. Komisjon on aga minu arwates wea teinud ja on andnud aruandmise ühe aruandja kätte aga mitte kahe, kuna meie kodukord nõuab, et iga ettepaneku kohta peab aruandja olema. Praegu on siis ühe komisjoni poole aruandja neid eesõigusid tarwitanud, mis aruandjal igal seaduse arutamisel on. Sel pretsedendil võib väga tähtis mõju olla ja sellepärast tuleks siin selgusele jõuda kas terve seaduseelnõu on seaduslikus korras ette pandud ja kas Riigikogu võib teda selles korras hääletada. Mina arwan, et seda asja praegu hääletamisele panna ei wõiks.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kuulutan waheaja, et juhatus selles küsimuses saaks seisukohta võtta.

Waheaeg algab kell 10.10 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 10.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on korra kohta Riigikogu abiesimehel härra Wirma'l.

Abiesimees **K. Wirma**: Riigikogu juhatus, waadates läbi kodukorra wastawaid paragrahwe, leidis, et kom-

misjoni sisemise korra määrab komisjon ise ära. Kodukorras ei ole sundust, et komisjon kaks aruandjat peab walima. Kodukorra § 60. kõneleb sellest, et komisjon peale aruandja ka kaasaruandja võib walida, aga ka see ei ole komisjonile sunduslik. Komisjon võib aruandja isegi walimata jätta ja sellel juhtumisel on aruandjaks komisjoni esimees. Eelmise Riigikogu aegil on juhtumisi ette tulnud, kus ühe ja sellisama seaduse kohta on Riigikogule kaks varianti esitatud, mis oma teksti poolest lahkuminevad olnud. Neid lahkuminevaid tekstisid on tarwis olnud Riigikogu liigetele teatawaks teha kirjalikult. Juhtumistel aga, kus teine wariant mitte teksti-

line, waid absoluutselt eitaw seisukoht asja kohta on olnud, ei ole seda warianti Riigikogu liigetele kätte antud kirjalikult Riigikogu otsuseelnõu kujul, waid seda on seletuskirjas esitatud ja ka aruandja on Riigikogu tähelpanu asja peale juhtinud. Neid kaalumisi arwesse wõttes arwab Riigikogu juhatus, et ei ole takistust selle seaduseelnõu hääletamisele wõtmiseks.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Poolt on 45 häält, wastu 16, — seega on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.40 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.